

Система „Знамогика“

Български език

Практикум (пълен курс)

Тема 1: Общуване

1. Какви особености на общуването откривате в примерите?

а) *Навън слънцето грееше от яркосиньото небе. Беше един от ония сияйни септемврийски дни, когато на човек му се прищява да поскита из горите. На Пипи ѝ хрумна нещо:*

— Хайде да вземем Господин Нилсон и да направим малък излет!

— Хайде! — извикаха възхитени Томи и Аника.

— Бягайте тогава в къщи и питайте майка си дали бива — каза Пипи, — а в това време аз ще приготвя храна за из пътя.

Томи и Аника одобриха това предложение. Втурнаха се към дома и не мина много време, те се върнаха. Пипи вече ги чакаше пред портата с Господин Нилсон на рамо, с туристически бастун в едната си ръка и с голяма кошница в другата.

(А. Линдгрен, Пипи Дългото чорапче, Глава "Пипи устройва излет")

б) - Помпай!

- Давай!

- Дръж!

- Лови!

Като заливаха със студена вода босите си крака, момчетата тичаха по двора, изливаха кофите в дълбоката бъчва и без да спират тичаха обратно до кладенеца.

(А. Гайдар, Тимур и неговата команда)

в) Лиско се изкачи на скалата и се отпусна под топлите лъчи на слънцето. Мони остана във водата. Единствена главата му се подаваше навън. Иначе как ще разговарят, а?

— Долче фар ниенте! — протегна се Лиско.

— А?

— Нищо.

— Не е ли време да ти изпея една песничка?

— Отдавна стана време — съгласи се лисичето. Делфинчето пое въздух и започна да пее една чудновата

ПЕСЕН ЗА СТАРИЯ КАПИТАН

— Капитане, твойта шапка
падна в морската вода!...

— Пет пари не давам, юнга!
Туй за мен не е беда.

— Капитане, твоя кораб
е пробит на две места!...

— Пет пари не давам, юнга!
Туй за мен не е беда.

— Катастрофа, капитане!
Блъснала ни е скала.

— Пет пари не давам, юнга!

Пука ми... Не е беда.

— Капитане, капитане,
падна твоята лула!...

— Е, това е вече, юнга,
най-голямата беда.

Делфинчето пееше невероятно фалшиво и въпреки това на Лиско не му се щеше да свърши, защото след това трябваше да изкаже мнението си. Но лесно ли е да се изкаже едно мнение? При това обстоятелство съществуваха три възможности:

1. Да заяви, че Мони пее много хубаво; така става между нови приятели, така си го изисква и учтивостта.
2. Да каже истината; както не става никога между нови приятели, което се изключва и от елементарната учтивост.
3. Да смънка едно „хм“, което не означава нищо, но може да значи нещо средно — полуодобрение.

— Ще кажеш ли нещо за изпълнението ми? — запита нетърпеливо делфинчето.

— Ужасно!

— Моля?

— Никога не съм чувал по-фалшиво пеене.

— Точно така!... Лиско, мога ли да ти кажа нещо важно?

— Разбира се.

— *Ти си истински приятел.*

Лисичето се обърна по гръб, протегна се. Кожата му вече изсъхваше. По нея бе останала още малко влага, оная лека хладина, която прави момента приятен. Заклати опашка и рече:

— *Долче фар ниенте!...*

— *Какво значи това?* — *запита Мони повторно.*

— *Поговорка, която означава: „Ех, че е хубаво!“*

— *Не е вярно — усмихна се делфинчето. — Това е латинска мъдрост, която казва: „Сладко е да не се върши нищо.“*

— *Така де — смути се Лиско. — Изразих се в свободен превод.*

— *Ти си едно хитро лисиче - усмихна се пак делфинчето.*

— *А ти си първият, който ми го казва — смигна Лиско.*

(Борис Априлов, Приключенията на Лиско по море, Глава 15)

г) «Лудетина» бавно се отдели от кея.

— *Томи, Аника — извика госпожа Сетергарен, — когато излезете в Северно море, трябва да си сложите по две фланелки и...*

Останалите думи потънаха във виковете на хората по кея, примесени с буйното цвилене на коня, във веселите виковете на Пипи и в шумното изсекване на капитан Дългия чорап, което прозвуча като тромпет.

Пътешествието започна. «Лудетина» заплава под звездите. Около носа на кораба танцуваха ледени блокове, а вятърът пееше в платната.

— О, Пипи — каза Аника. — Усещам нещо много особено отвътре. Започвам да си мисля, че и на мен ми се иска да стана пират, когато порасна.

(Пипи Дългото чорапче, А. Линдгрен, Глава "Пипи се качва на кораба")

д) *Първите книги съдържали истории, стихове, съобщения за исторически събития, молитви и текстове на закони. Писарите издрасквали думите върху плочки от влажна глина. Когато изпичали глината, тези плочки ставали толкова твърди, че издържали времето. В Месопотамия са намерени пет библиотеки от стари пет хиляди години глинени плочки.*

Египтяните правели книги по два начина. Грамоти и исторически съчинения, които трябвало да издържат дълго, били писани върху кожа. За обикновено писмено съобщение бил достатъчен по-лек материал. Това било вид хартия, правен от растението папирус. С четка и мастило били изписвани думи върху дълги ивици папирус. След това ивиците били навивани и държани в калъфи.

Римляните използвали пергаментни ролки за най-важните си текстове. В Средновековието християнските монаси също пишели на пергамент, но не го нанивали на ролки. Те го нарязвали на еднакво големи листа, които зашивали от лявата страна.

Маите пишели книгите си върху хартия, която правели от кората на диви смокинови дървета. Те не навивали хартията като египтяните, а я сгъвали надясно и наляво.

Ранните китайски книги били от изписани дървени плочки или бамбукови ивици, които били покрити с лак. По-късно, навярно около 100 година сл. Хр., един китайски откривател създал хартия от кора и растителни влакна. Там скоро след това започнали да пишат книги върху истинска хартия - хиляда години преди това откритие да достигне Европа.

(Детска енциклопедия за световната цивилизация, обичаи и нрави, Глава "Кой е измислил книгопечатането", със съкращения)

е) Той приказваше малко, но и малкото, което кажеше, беше ясно, умно, отмерено, а на ония, които го слушаха, винаги се струваше, че в очите на Сали Яшар остава още много нещо недоречено, премълчано и скрито. Като че вътре в душата на Сали Яшар имаше и друг ковач, който също работеше, също ковеше, а не се виждаше, и само искрите и отблясъците от това вътрешно огнище грееха в замислените очи на Сали Яшар.

(Йордан Йовков, Песента на колелетата)

2. Иван се връща в класната стая след голямото междучасие и учителката се обръща към него с думите: "Иване, ти пак ли се би с Петър?!"

а) Какъв смисъл влага учителката в това изказване?

б) Какъв смисъл носи изказването за Иван?

Разтълкувайте ситуациите, като имате пред вид отношението на Иван в следните случаи:

- **"Сбихме се, защото той играе нечестно."**
- **"Петър винаги закача по-слабите от него. Това не е честно!"**
- **"Не съм се бил с никого."**
- **"Какво да правя, като много обичам да се закачам."**
- **"Да би мирно седяло, не би чудо видяло."**
- **"Абе, я си гледай работата."**
- **"Той ще види! Само още веднъж да посмее да ме обиди...!!!"**

3. Как разбирате думите на известния театрален педагог К. С. Станиславски?

"При общуването вие трябва преди всичко да търсите в човека неговата душа, неговия вътрешен свят."

4. В общуването всеки си съставя определено мнение за другия. Вие как възприемате човека, с когото общувате?

- а) поставям се на мястото на другия;**
- б) докато другия говори, аз се питам какво ли си мисли за мен;**
- в) по външния вид определям към кой тип хора спада;**

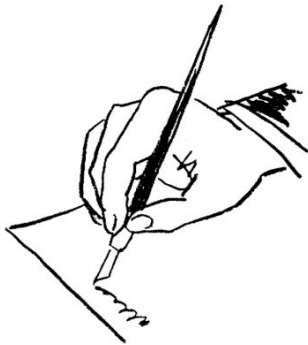
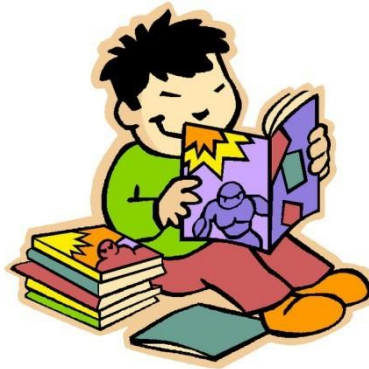
(опишете други начини и други позиции при опознаване на партньора в общуване)

5. Поразсъждавайте върху народната мъдрост: "По дрехите посрещат, по ума изпращат."

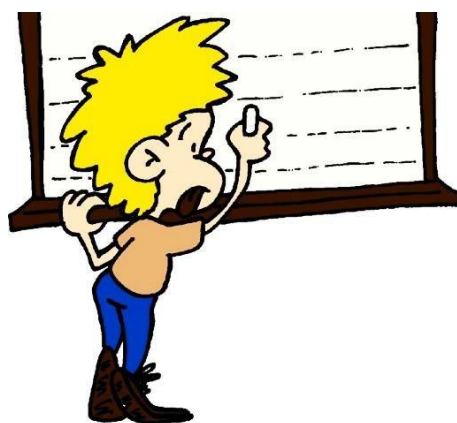
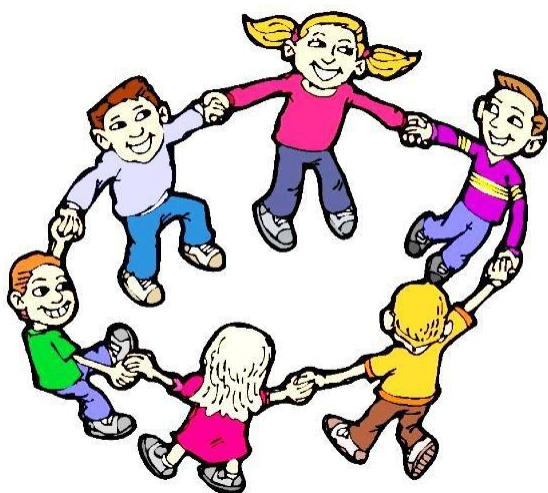
а) Какъв извод можете да направите за начина, по който хората ви възприемат в процеса на общуване?

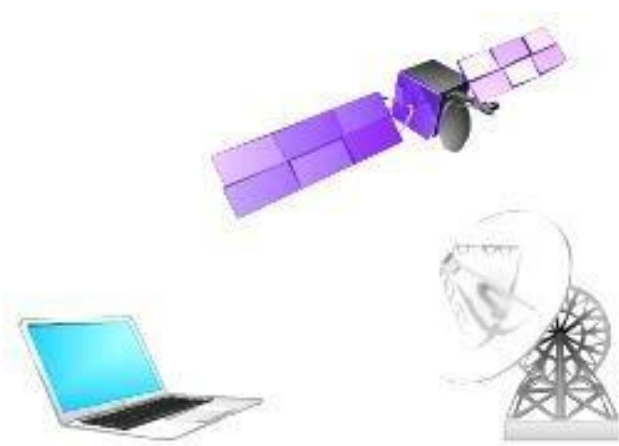
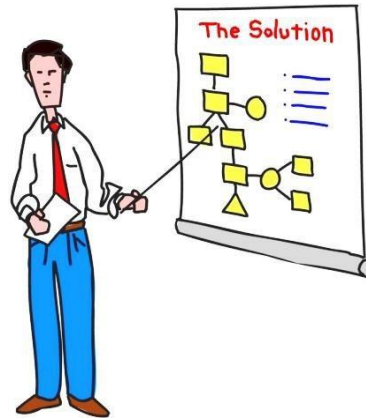
б) Имате ли лични преживявания, които да доказват правилността на поговорката?

6. Какви разновидности на писменото и устното общуване откривате в примерите?

Тема 2: Език

1. Какво са изразили с помощта на езика авторите на текстовете?

а) *Ветрецьт поклащаше бележката, както поклаща листата на дърветата, паяжините и желъдите. Лиско стоеше пред нея, изпълнен с възнение. В главата му се зараждаха нови мисли. Никога не си е представял, че една висяща бележка може да породи толкова много мисли. „Значи така? — питаше се той. — Освен всичко останало, в живота е уредено и това: когато някой иска да изчезне, достатъчно е само да остави една такава бележка... Всичко си е уредено в живота, само че ние, малките, не знаем и затова вършим грешки.“*

(Б. Априлов, Приключенията на Лиско по море, глава втора)

б) *Двете момчета търчаха към градчето, изгубили ума и дума от страх. Сегиз-тогиз те поглеждаха боязливо през рамо, сякаш се страхуваха, че ги преследват. Всеки пън, изпречил се на пътя им, им се привиждаше като човек, враг, и караше дъхът им да секне. Докато тичаха покрай къщичките в покрайнините на града, от лая на събудените кучета пазачи на краката им сякаш поникнаха криле.*

(Том Сойер, Марк Твен, Глава 10)

в) *- ...Когато вечерно време легна да спя у нас на чардака, очите ми се отправят към звездното небе... Каква далечина, какъв простор!... Душата ми отива там. А когато изгрее*

Луната, пълна, закръглена, вижда ми се толкова близка и позната, като че ли там съм роден, и нещо ме тегли там да отида. И като се увлека в мисли, това нещо не ми се вижда невъзможно. И знаеш ли какво, Калчо? — Един ден аз ще отида там. Нещо ми казва, че ще отида.

(Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната, Глава "Ян Бибиян след връщането му от омагьосаното царство")

2. Каква е разликата между език и реч? Стихотворенията на Иван Вазов ще ви дадат храна за размисъл.

БЪЛГАРСКИЯТ ЕЗИК

Език свещен на моите деди

език на мъки, стонове вековни,

език на тая, дете ни роди

за радост не - за ядове отровни.

Език прекрасен, кой те не руга

и кой те пощади от хули гадки?

Вслушал ли се е някой досега

в мелодъята на твоите звуци сладки?

Разбра ли някой колко хубост, мощ

се крий в речта ти гъвкава, звънлива -

отруйните тонове какъв разкош,

какъв размах и изразитост жива?

**Не, ти падна под общия позор,
охулен, опетнен със думикални:
и чуждите, и нашите, във хор,
отрекоха те, о, език страдални!**

**Не си можал да въплътиш във теб
създанията на творческата мисъл!
И не за песен геният ти слеп -
за груб брътвеж те само бил орисал!**

**Тъй слушам се, откак съм на света!
Се туй ругателство ужасно, модно,
се тоя отзив, низка клевета,
що слетя всичко мило нам и родно.**

**Ох, аз ще взема черния ти срам
и той ще стане мойто вдъхновение,
и в светли звукове ще те предам
на бъдещото бодро поколение;
ох, аз ще те обриша от калта
и в твоя чистий бляск ще те покажа,
и с удара на твоята красота
аз хулниците твои ще накажа.**

РОДНАТА РЕЧ

Д-ру Ив. Д. Шишманову

**Обичам те, българска реч,
звук сладък, най-мил в звуковете,
ту арфа звънлива, ту меч
на майстор художник в ръцете.**

**Обичам те, роден език,
ту гъвкав, тутвърд, като камен
елмазен, жив израз и клик
на мисъл, на блян, на дух пламен;**

**език за песни и за бран,
език, сечиво благородно,
от твойта съм сладост пиан -
как лейш се, звучиш ти свободно!**

**Как твойта хармония плени
слуха, о речмощна, напета,
в песните на наште жени,
в крилатия стих на поета!**

3. Вярно или грешно?

а) Когато общуваме, ние изразяваме мислите си чрез речта, а речта си съобразяваме със законите на езика, на който говорим.

б) Чрез речта си ние говорим, а с помощта на езика само разбираме какво ни казват.

в) Езикът е система от знаци (символи), с помощта на която хората обозначават заобикалящия ги свят, а речта е звуково-словесния начин на разчитане на тези знаци (символи), който улеснява общуването между хората.

3. Начинът, по който изразявате своите мисли и настроения също се нарича език. Помислете, на кой текст кое определение за език подхожда: остър, мелодичен, благ, красив, груб.

а) Заръмоля дребен есенен дъждец. Жълтият листак в градината светна. Големите гроздови зърна под лозницата набъбнаха и кожицата им взе да се пука. Наведе моравото димитровче цветове над търкулнатото в шумата пукнато гърне. Сви се малкото птиче-лястовиче в дъното на гърнето и затрепера от студ и мъка. Всички си отидоха. Отлетяха на юг неговите две сестричета. Изгуби се майчицата му в топлите страни. Кой ще го стопли в тая дъждовна нощ?

(А. Каралийчев, Майчина сълза)

б) Но ето дойде пролетта, реката потъмня, зашумя по-високо и по-весело, букаците напъпиха, по долини и върхове буйнаха треви и цветя. Всичко растеше, развиваше се и пъстрееше,

както всяка друга пролет, но кой знае защо, на Орфея се струваше, че сега е по-величествено, по-красиво и по-тържествено. И слънцето изгряваше по-голямо и по-светло, и птиците пееха по-гласовито и по-упоително. Всичко беше се променило в очите на малкия пастир. Той дишаше с пълни гърди свежия пролетен въздух и усещаше как в младата му гъвкава снага преливат чудни, неудържими сили. Каква хубава година започна, какво светло лято иде, какъв прекрасен живот ще се живее!

(Г. Караславов, Орлов камък)

б) — Друго нещо има ли да питаш? — рязко прозвуча въпросът. — Може би се чудиш защо? Защо сме искали да те „гътнеме“, както ти правилно се изрази? — продължи словоохотливо той и се премести тъй близо до масата, че едва не настъпи Съботин. — Защото — все по-натъртено редеше кроткия уж Варадин — болярството ти ни е стигнало до гушата! Защото на всяка глупост ти искаш да се казва само „да“ и ние, страхливците, казваме. Червата си повръщаме, но казваме, защото всеки знае, че две „не“-та означават тъмница, а три „не“-та означават смърт. Защото ти, проклетнико, не мислиш за нас, а само за себе си.

— И какво от това? — попита Калота на свой ред.

— Това, че цялото болярство оголя и обося и ние заедно с него!

— И вие, кърлежи! Защото няма откъде да скубете, нали? Познах ли? — ехидно го пресече Калота. — Кърлеж с кърлежа, нали познах? — нападна той на свой ред.

— Ако ние сме кърлежи, което е истината — заговори разгневено Трътко, — то ти си, знаеш ли какво? — Лакома свинска зурла!

— Цирей в броня!

— Цирей с косъм и тогава в броня!

— Триста циреи с косми! — закрещяха старците един след друг и три чифта нозе едновременно подскочиха към подкованите със сребърни налчета болярски ботуши.

— Олеле! Мъжами! Ле-ле-е! Стража-а! — запищя болярката, която пред семейната опасност беше забравила грубостта на своя съпруг.

Едно гърне, долетяло кой знае откъде, профуча, падна пред болярина и се разби на а хиляди парчета. Звекнаха мечове — старците, види се, пристъпваха от заплахи към дела, а виковете продължаваха:

— Кърлежи-и!

— Свинска зурла! Тъпа на това отгоре!

— Цирей с косъм!

— Стража-а-а! — резна по едно време и Калота и хукна около масата, последван от трите чифта старейшински ботуши.

(Николай Хайтов, Ламята, Глава 15)

г) Имаше отдавна стар, белобрад воденичар. Беше той любим на всички: на бедняците в селата, на животните в гората и на мъничките птички. В зимна вечер студ ли свие, идваше да се прикрие в неговата воденичка изпомръзналата птичка, катеричката игрива и сърната боязлива, пък и Зайо дългоух

със дебелия кожух. Знаеха, че там ще сварят мил човек — воденичаря. Той ги среща и погали, па лулата си запали. И край огъня тогава слушат всички до забрава приказките му чудесни, хубавите стари песни.

(Лъчезар Станчев, Горска приказка)

4. Кой как говори? Защо? Свържете.

ЕЗИК НА ПОЗАТА

ЕЗИК НА ЧУВАЩИТЕ СЕ СИГНАЛИ

ЧЛЕНОРАЗДЕЛНА РЕЧ

5. **Думите в първата колона се повтарят и в другите две колони, но не в същата последователност. Свържете думите в трите колони, означаващи едно и също нещо, като търсите общото между тях в писането и изговора. Какъв извод можете да направите? На какъв език са думите във втората и третата колона?**

МЪЖ	BANK	LITERATURE
ЛИТЕРАТУРА	ARMEE	LEMON
ЛИМОН	KÄTZCHEN	CAT
АРМИЯ	ZITRONE	BANK
СЕСТРА	LITERATUR	ARMY
КОТЕ	MANU	SISTER
БАНКА	SCHWESTER	MAN

Тема 3: Видове езици

1. **Кои от изброените езици са сродни? Групирайте ги. Към кое езиково семейство принадлежат?**

полски, български, руски, италиански, чешки, немски, испански, португалски, македонски, словенски, шведски, датски.

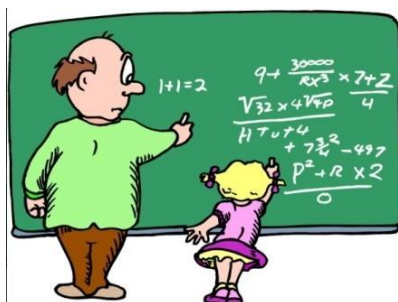
2. **В кои страни се говорят тези езици. Открийте ги на картата. Кои от тези езици са сродни?**

ирландски, украински, вьетнамски, датски, шотландски, словашки, арабски, корейски, български, китайски, японски, еврейски.

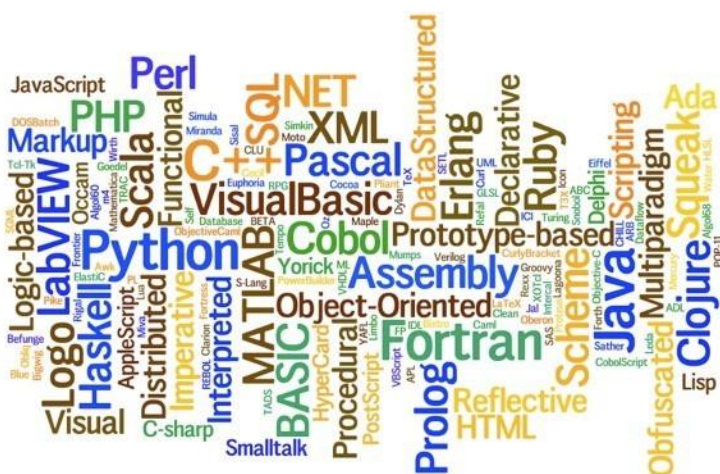
3. **Кои езици са "живи" и кои "мъртви"? Защо ги определяме като такива?**

арменски, старославянски, грузински, гръцки, турски, латински, индийски, индокитайски, абхазки, албански, азербайджански, патагонски

4. На кои изкуствени езици принадлежат тези знаци?

a b c ĉ d e f
g ĝ h ĥ i j ĵ
k l m n o p r
s ŝ t u ũ v z

А а	..	Р р	..
Б б		С с	...
В в	..	Т т	-
Г г	..	У у	..
Д д	..	Ф ф	..
Е е	.	Х х	
Ё ё	.	Ц ц	..
Ж ж	..	Ч ч	..
З з	..	Ш ш	..
И и	..	Щ щ	..
Й й	..	Ъ ъ	..
К к	..	Ы ы	..
Л л	..	Ь ь	..
М м	..	Э э	..
Н н	..	Ю ю	..
О о	..	Я я	..
П п	..		

€ EU: Euro	\$ US: Dollar	¥ China: Yuan	¥ Japan: Yen
DM Germany: Deutsche Mark	₣ France: Franc	£ UK: Pound	₤ Italy: Lira
R\$ Brazil: Real	C\$ Canada: Dollar	₽ Russia: Rouble	₹ India: Rupee
₧ Spain: Peseta	A\$ Australia: Dollar	Mex\$ Mexico: Peso	₩ South Korea: Won
f Netherlands: Guilder	TL Turkey: Lira	Rp Indonesia: Rupiah	SFr Switzerland: Franc

Тема 4: Роден език

1. **Извадете сравненията и определенията, с които Иван Вазов възпява родния български език.**

*Обичам те, роден език,
ту гъвкав, ту твърд, като камен
елмазен, жив израз и клик
на мисъл, на блян, на дух пламен;*

*язык за песнь и за бран,
язык, сечиво благородно,
от твоята съм сладост пиан -
как лейш се, звучиш ти свободно!*

*Как твоята хармония плени
слуха, о реч мощна, напета,
в песните на наште жени,
в крилатия стих на поета!*

(Из "Родна реч")

2. Открийте качествата на родния език в следните откъси от произведения на български писатели и поети:

а) *Сега съм у дома. Наокол планини
и върхове стърчат; гори високи, диви
шумят; потоците, кристални и пенливи,
бучат — живот кипи на всичките страни.
Природата отверед, кат майка нежна съща,
напява ми песни, любовно ме пригръща.*

(Ив. Вазов, В лоното на Рила, При Рилския манастир)

б) *Поклон на теб, природо, създанье необятно
на твоя свод лазурен, на твойто слънце златно,
на твойта вечна младост и вечна красота,
на всичко, що е в тебе божествено и тайно,
невидимо, кат бога, велико и безкрайно
и равно с вечността;
на всичко, що те пълни, и движи, и вълнува,
що пей, що шушне страстно, въздиша ил празнува —
от дъха на зефира до буйний аквилон,
от бялото кокиче — дете на снеговете,
до бора исполински — връстник на вековете —
поклон, сега поклон!*

В)

— Хей, Тошко — измяука котаракът, — честита баня! Мяу!

— Благодаря — отвърна Тошко.

— Ами ония рибки със златните опашки, дето се перат във водата, твои ли са?

— Мои са — отвърна Тошко и като протегна дългата си лапа, хвана най-голямата и я размаха над главата си.

— Гледай, братко, живи, мърдат!

— Щом като мърдат, изхвърли ги на сухо, да ги изям. Не мога да понасям рибки, които мърдат. Стопанинът ще помисли, че Тодора ги е изловила и опържила в тигана и ще належи гърбеца ѝ с дебелия си бастун — помоли се котаракът.

— Слушам! — извика Тошко и почна да изхвърля нещастните рибки.

Котаракът Мук ги застигаше с лапите си и гълташе като бонбони. На тревата не останаха нито люспи, нито костички.

— Не съм виновен аз — измърмори разбойникът-котарак. — Луд изяжда и два зелника, стига да има кой да му ги даде.

Като изпразни езерото, Тошко се върна в кухнята и видя, че Тодора е мръднала някъде. Метна се чевръсто нагоре, влезе през прозореца и почна да тършува. Най-напред бръкна в една чиния на полицата и щом разбра, че е празна, изхвърли я възмутен навън. Чинията падна на плочите и се натроши на парчета.

След туй маймунекът намери една кошничка, пълна с пресни яйца.

— Я — рече си той, — набутах бели ябълки...

Грабна кошничката и изскочи навън, но се препъна върху една вършинка и падна. Яйцата се жлътнаха на земята изпотрошени.

— Ябълки, съвсем не са ябълки! Тая Тодора пак ме измами!

— разгневен проговори Тошко и се върна отново в кухнята.

Откачи от гвоздея новата престилка на Тодора и я натъпка в печката. Като свърши тая хубава работа, злосторникът седна на стола, протегна дългите си крака върху масата и се замисли дълбоко. Погледна мастилницата. Протегна бавно лапата си, взе перодръжката на Тодора и реши да напише писмо до маймуните в Конго и да се оплаче от Тодора. Те трябва да дойдат тука и да я накажат. Тодоране е добра. Тя бие маймуните.

Тогава му дойде на ум, че не знае буквите.

— Каква съм неука маймуна! — въздъхна Тошко и като грабна мастилницата, погледна с едно око вътре. Дълго се взира и като не може да види нищо, разсърди се и размаха силно мастилницата. Мастилото рукна навън и напръска тавана, стените, пода. Тошко се развесели. Откачи от стената чантата на Тодора, надяна я на ръката си и излезе на улицата.

(А. Каралийчев, Тошко Африкански, Рибките със златните опашки)

г) Над нас валеше сняг на парцали, черковната камбана бучеше над белите хълмове, ние тичахме по улиците, под натегналите крушови клони, търкаляхме големи снежни топки и се връщахме капнали от студ, с претръпнали пръсти. И помня тогава — беше една хубава коледна вечер. Прибрахме се всички в къщи, седнахме да вечеряме. Мама подаде един голям кравай — още топъл. Всички протегнахме десници да го разчупиме. Тогава вярвахме, че който отчупи най-големия комат — нему ще се падне най-голям дял от работата по нивите. И всеки се мъчеше да заграби поне половината от кравая. Най на края ние ядохме варено жито с чукани орехи. Старите хора разказват, че колкото житни зърна изяде човек — толкова жълтици ще спечели през живота си. Подир вечерята мама сне от тавана цяло свесло от грозде. Седнахме под камината, захрупахме жълтите кехлибарени зърна от някогашните вехти лозя и за да не заспиме до полунощ, баща ми зачете една малка синя книжка, която беше донесъл от Оряховица. И помня приказката в тая книжка до ден днешен, и всяка година ми се струва, че тя става все по-хубава.

(А. Каралийчев, Един за всички)

д) Баба Еленица,
от златна Златица,
с възелче в кривачка
тръгнала при врачка.

Стара баба Рада
от Клисуре града,

с сливици сушени
във една торбица
и гърненце малко
с крушова чорбица,
дълъг път тръгнала
при син у София,
земен за топчия...
А стрина ви Дивда
от Голяма Кривда,
с болки в стари плещи,
лек тръгна да дири
по бани горещи...

(Елин Пелин, Трите баби)

- е) Ах, усещам, вече иде пролетта,
в ръцете и китка росна от цветя!
Косите и — лози вити и бръшлян,
бял венец и по главата разпилян.
Дрехите и — рози бледи, сливов цвет,
по устните и пчелите сбират мед.

Детомине, тя със радост дава дар—

кукуряк, кокиче бяло, минзухар.

Усмивката и — слънце ясно над света...

Ей, излезте да пострещнем пролетта!

(Елин Пелин, Иде пролет)

ж) *Кики се завтече към дървото, от което идваше бръмченето на насекомите. То се оказа грамаден дъб с напукана кора. Неговите корени, впити дълбоко в земята, смучеха сокове и го хранеха, както се храни великан. На места напуканата кора бе заляна от гъсти сокове и по тия пукнатини се лепяха рой насекоми.*

Кики се метна на дъба и започна да ближе тръпчивия сок. Потънала в сладостна забрава от опиващата тръпчива течност, тя забрави всяка опасност. Когато повдигна глава, очичките ѝ весело блестяха. Тя изплющя с опашката си тъй силно, че няколко птички, които си почиваха на хлад в клоните на близкото дърво, уплашено изпърполяха и отлетяха далеч. Дъбовият сок я бе опиянил.

(Ем. Станев, Лакомото мече, Кики и дъбовият сок)

з) *След първите слани горите в прохода се нашариха с всички багри на есента. Букът жълтееше, огненочервени горяха трепетликите, ярко светеха лимоненожълтите липи. Дъбовите листа отначало сивееха, после свършено загубиха зеления си цвят и придобиха мътния блясък на излъскана мед. Само тук-там из гората все още се виждаха големи зелени букети, сякаш там лятото беше намерило последното си убежище. Листата на брезите капеха и в тихите следобеди се чуваше*

шептящият прощален звук, с който листото падаше към земята, като се закачаше по пътя си и се въртеше спираловидно.

Сутрин сланата се белееше като сняг, но слънцето скоро я топеше и всички пътечки ставаха мокри и плъзгави, а към обед започваше да се носи пронизващо силна миризма на окапали листа. Привечер залезът заливаше върховете над прохода с червени гаснещи зари, всичко се стаяваше и горите стояха неподвижни, като че бяха притиснати от тежестта на толкова злато и кръв.

(Ем. Станев, Чернишка, част 5)

и) Трябваше да видите как северният вятър кара столетни смърчове да му се покланят, как пукат корените на бориките и трепере като листо вкопаната оземи барака, за да разберете защо наричат този вятър "дърволом". Той няма нищо общо с кротичкия и нежен южняк с топли устни, който кара напролет шишарките да се пукат, пързая семенцата им по преспите и спомага за разширяването на горските предели. Не е и лекомисленият бърборко, който завръща дима в селските комини и свисти в тарабите като уморено пале. Дърволомът е вятърът, който връхлита гората буреносно и там, откъдето мине, оставя поломени клони, изкършени дървета, опустошение и смърт. Той гони облаците от запад като стадо подплашени биволи из небесното пасбище, излива водопад по скалите на Персенк и пълни доловете с мътни, белоглави талази.

(Н. Хайтов, Шумки от Габър, Персенк - Перелийца)

к) *От такава измислица се е появил фолклорът. Възникнали са приказките, народните песни и предания - майсторски измислици, художествени, безброй пъти повтаряни и преживявани от народа, превърнали се в негова същност, в негова храна, в негова радост и възнение. Създали са го хора златоустни, талантливи, с богата чувствителност, с търсеци проницателни очи, които преоткриват света по своему, обогатявали са непрекъснато езика, обновявали са го с нови образи, насищали са го с нови мисли и настроения, правили са го по-мелодичен, гъвкав и музикален, дали са му красотата и са му вдъхнали душа. Имената на тия творци са останали незаписани. Те са си умирали незнайни, незачетени, но затова пък онова, което са направили - ще живее, докато е жив езикът ни.*

(Н. Хайтов, Шумки от габър, Душа за душа)

3. Направете сравнение между народните приказки, песни, поговорки, гатанки и авторови произведения.

А. Кой от откъсите е от българска народна приказка? От кои приказки са другите откъси?

1. То запали още една клечка и тогава се намери под една великолепно новогодишна елха. Тя беше много по-голяма и по-хубава от она, която момиченцето беше видяло през прозорците на един магазин. Хиляди свещи горяха по зелените ѝ клончета и шарени картинки — от ония, които красят прозорците на магазините — гледаха момиченцето. То протегна ръчички към тях, но в тая минута клечката изгасна. Свещите по елхата започнаха да се издигат нагоре, все по-

високо и по-високо, най-после му се сториха като небесни звезди. Една от звездите падна и остави след себе си дълга огнена бразда.

2. Огледал се да види дали нещо от вещите на госпожа Ахавзи няма да му послужи за из път. Тогава забелязал чифт невероятно големи чехли. Не били красиви, но неговите нямало да могат да издържат пътешествието. А чехлите го привличали и заради големината си, защото се надявал, като е с тях, хората да забелязват, че вече не е дете. Затова набързо свалил дървените си налъми и нахлузил новите чехли. После забелязал една тояжка за разходка с красива лъвска глава на върха да стои забутана в ъгъла. Грабнал набързо и нея от стаята. Завтекъл се към стаичката си, сложил си наметалото, бащиния тюрбан, пъхнал ятагана в пояса и се втурнал бързо, колкото му държели силите вън от града. Докато го напуснал, тичал непрестанно, защото се страхувал от старицата, но накрая се изморил дотолкова, че не можел повече. Толкова бързо не бил тичал никога през живота си, дори му се струвало, че не може да спре, защото някаква невидима сила сякаш го тласкала напред. Най-накрая забелязал, че работата, изглежда, е в самите чехли, защото те летели сами напред и го носели със себе си.

3. Настрадаин Ходжа отишъл веднъж на Узунджовския панаир да продава стока. Край него нямало никой, хората се трупали на другите сергии. За да обърне внимание на своята стока, Ходжата взел да вика:

- Не се блъскайте, не се блъскайте, един по един!

В това време Хитър Петър минава зад него и му теглил един плесник на шията. Обърнал се Ходжата и му казал:

- Петре, кой ме удари?

А Хитър Петър му казва:

- Че то в такава навалица де да разбереш кой те е ударил.

Б. По какво се различава народната песен от съвременната?

Открийте народната песен.

1.

*Хубава си таковино,
име сладко, земя рай,
сърце младо и невинно
за теб трепка, та играй.*

2.

*Изгреяло ми ясно слънце
у Недини равни двори.
Не ми било ясно слънце,
най ми била сама Неда
с тънка снага тополова,
с руса коса самодивска.*

3.

Пей ми славею чудесни,

пей да те послушам аз.

Любя твойте сладки песни,

любя звънкия ти глас.

В. Разтълкувайте народните поговорки:

1. **Ум царува, ум робува, ум паткипасе.**
2. **Присмял се хърбел на щърбел.**
3. **Рекли на лисицата, а тя на опашката си.**

Г. Що е то?

1. **Бели кокошки под стряха лежат.**
2. **Шарена тояга през полето бяга.**
3. **Гъста ми гъста горица, под кладенци - ябълки,
под горицата - полянка, подябълки - копанка,
под полянката - гайтанки, под копанка - чоканче.
под гайтанките -
кладенци,**

4. **От кой автор и от коя книга са откъсите?**

Кога и защо е написана тази книга? Какви чувства и мисли поражда у вас тези откъси.

- ❖ *Четете и знайте, за да не бивате подигравани и укорявани от други племена и народи. Твърде много обикнах българския род и отечество и много труд употребих да събирам от различни книги и истории, докато събрах и обединих историята на българския род в тая книжчица за ваша полза и похвала. Написах я за вас, които обичате своя род и българското отечество и обичате да знаете за своя род и език.*

- ❖ *И от много време погребаните и забравени неща едва събрах заедно — написах речи и думи. Не съм учил никак нито граматика, нито светски науки, но за простите българи просто и написах. Не се стараех според граматиката да нареждам речите и да намествам думите, но да събера заедно тая историйца.*

- ❖ *Сами от себе си да се научим не можем, защото кратки са дните на нашия живот на земята. Затова с четене на старите летописи и с чуждото умение трябва да попълним недостатъчността на нашите години за обогатяване на разума. Искаш ли да седиш у дома си и да узнаеш без много трудно и опасно пътуване миналото на всички царства на тоя свят и ставащите сега събития в тях и да употребиш тия знания за умна наслада и полза за себе си и за другите, чети историята! Искаш ли*

да видиш като на театър играта на този свят, промяната и гибелта на големи царства и царе и непостоянството на тяхното благополучие, как господстващите и гордеещите се между народите племена, силни и непобедими в битките, славни и почитани от всички, внезапно отслабваха, смиряваха се, упадаха, загиваха, изчезваха – чети историята и като познаеш от нея суетата на този свят, научи са да го презираш. Историята дава разум не само на всеки човек, за да управлява себе си или своя дом, но и на големите владетели за добро властвване: как могат да държат дадените им от Бога поданици в страх божи, в послушание, тишина, правда и благочестие, как да укротяват и изкореняват бунтовниците, как да се опълчват против външните врагове във войните, да ги победят и сключат мир. Виж колко голяма е ползата от историята.

Тема 5: Българският език

1. Има стихове, които всеки българин трябва да знае. Кои са стихотворенията и кой е техният автор? Какво ви говорят те? Защо се изпълняват като песни?

а)

*Хубава си, татковино,
име сладко, земя рай,
сърце младо и невинно
за теб трепка, та играй.*

*На уста ми сладка дума –
ще да бъде този кът,
дето Дунав, Вардар, Струма
и Марица си текат!*

*Мили ми са планините
и на север, и на юг,
драги ми са равнините,
набраздени с нашия плуг.*

*Дор на небо ясно слънце,
дор на очи свят, живот,
ще обичам аз от сърце
таз земя и тоз народ.*

б)

*Родна реч, омайна, сладка,
що звучи навред край мен;
реч на мама и на татка,
реч, що мълвим всеки ден.*

Тя звънти, когато пея,
в радостни игри ехти;
вечер приказки на нея
баба тихо миреди.

И над книгата унесен,
родна реч ми пак шепти...
Милва като нежна песен,
като утрен звън трепти!

В)

Върви, народе възродени,
към светла бъднина върви,
с книжовността, таз сила нова,
съдбините си ти поднови!

Върви към мощната Просвета!
Всезовните борби върви,
от длъжност неизменно воден -
и Бог ще те благослови!

Напред! Науката е слънце,
което във душите греи!
Напред! Народността не пада
там, дето знаньето живей!

Безвестен беше ти, безславен!...

*О, влез в Историята веч,
духовно покори страните,
които завладя със меч!..."*

*Тъй солунските двама братя
насърчаваха дедите ни...*

*О, минало незабравимо,
о, пресвещени старини!*

*България остана вярна
на достославний тоз завет -
в тържествуване и в страдание
извърши подвизи безчет...*

Знаете ли останалите куплети?

2. В бележка под стихотворението "Българският език", Иван Вазов пише: "Написано в ответ на единодушните почти тогава твърдения за грубост и немусикалност на нашия език, твърдения, давани от чужденците, които пишеха за нова България, в това число и русите. В хармония с тях повтаряха това и самите българи!" Припомнете си стихотворението.

Език свещен на моите деди
език на мъки, стонове вековни,
език на тая, дете ни роди
за радост не - за ядове отровни.

Език прекрасен, кой те не руга
и кой те пощади от хули гадки?
Вслушал ли се е някой досега
в мелодията на твоите звуци сладки?

Разбра ли някой колко хубост, мощ
се крий в речта ти гъвкава, звънлива -
от руйни тонове какъв разкош,
какъв размах и изразитост жива?

Не, ти падна под общия позор,
охулен, опетнен със думи кални:
и чуждите, и нашите, във хор,
отрекоха те, о, език страдални!

*Не си можал да въплътиш във теб
създанията на творческата мисъл!
И не за песен геният ти слеп -
за груб брътвеж те само бил орисал!*

*Тъй слушам се, откак съм на света!
Се туй ругателство ужасно, модно,
се тоя отзив, низка клевета,
що слетя всичко мило нам и родно.*

*Ох, аз ще взема черния ти срам
и той ще стане мойто вдъхновение,
и в светли звукове ще те предам
на бъдещото бодро поколение;*

*ох, аз ще те обриша от калта
и в твоя чистий бляск ще те покажа,
и с удара на твойта красота
аз хулниците твои ще накажа.*

Как вие днес бихте защитили своя език?

3. Кого възпява Вазов в тези стихове? От кое негово произведение са те? Какво не трябва да забравяме никога?

❖ ... Във скромна килийка, потънала в сън,
един монах тъмен, непознат и бледен
пред лампа жумеща пишеше наведен.

❖ Най-последно отидна и рече: "Краец!
На жите нов аз турх венец."
И той фърли поглед любовен, приветен
към тоз труд довършен, подвиг многолетен,
на волята рожба, на бденето плод,
погълнал безшумно половина живот -
жите велико! Заради което
той забрави всичко, дори и небето!

❖ ... Той фърли очи си разтреперан, бляд
към хаоса тъмний, към звездния свят,
към Бялото море, заспало дълбоко,
и вдигна тез листи, и викна високо:
"От днеска нататък българският род
история има и ставанарод!"

❖ "... На ви мойта книга, тя е вам завет,
нека де преписва и множи безчет
и пръска по всички поля и долини,
де българин страда, въздиша и гине.
Тя е откровение, божя благодат -
младий прави мъдър, а стария - млад,
който я прочита няма да се кае,
който знае нея, много ще да знае."

❖ Тъй мълвеше преди сто и дваисет годин
тоз див Светогорец - за рая негоден,
и фърляше тайно през мрака тогаз
най-първата искра в народната сваяст.

4. Попълнете пропуснатите думи. При необходимост,
направете справка в историческата литература.

Братята _____ и _____ са родени и израснали и
намирация се сред гъсто славянско етническо обкръжение
_____. Докато _____ се отдал на
военноадминистративна служба и бил назначен за управител
на една славянска област, _____ получил члестящо
образование в прочутата _____ школа в

_____. Тук той проявил изключителна дарба и привлякъл отрано вниманието на _____ управници. През 851 г. двамата братя се оттеглили в манастира _____ на планината _____ в _____. Тук в продължение на _____ години беседвали и прилежно се занимавали с книгите. Тези дългогодишни техни занимания довели през 855 г. до създаване на _____. Впоследствие с помощта на тесен кръг ученици братята се заловили да _____ често от богослужебните книги от _____ на _____ език. За основа използвали говора на _____ славяни.

Когато през 862 г. в _____ пристигнали пратениците на великоморавския княз _____, за да искат помощ срещу немската военна и църковно-културна експанзия, изборът на императора паднал върху _____, чиито плодотворни книжовни занимания по _____ език били вече добре известни. Още на следната 863 г. заминали за _____. Тогава славянската _____ и _____ получили по-широко разпространение и поради това тази година се смята като година на създаването им. _____ мисия на _____ била съчетание на деяния и като политически дейци и славянски _____. В последна сметка дейността в полза на _____ надделяла. Тук те изградили самостоятелна славянска _____ и славянски _____, обучили _____ и увеличили обема на _____ чрез нови _____. Същевременно били принудени да водят непрекъснатата _____ срещу

_____ и _____ духовенство, срещу
_____ догма, според която християнското
богослужение може да се води само на трите "свещени" езика:
_____, _____ и _____.

_____ умрял на 14 февруари 869 г. в _____
и бил тържествено погребан в църквата _____.
След неговата смърт _____ и учениците му
продължили делото на славянската книжовност и просвета
сред дунавските _____. ... Усилването на позициите
на самостоятелната _____ не било
обаче угодно на местните _____ епископи. В резултат
натехните обвинения и сплетни _____ бил осъден и
заточен в продължение на повече от _____ години в
манастира Елванген (Швабия). За да защити престижа на
_____ и да укрепи нейното влияние
сред славяните, папа Йоан VIII наредил да освободят Методий
и го провъзгласил за архиепископ на _____ с
център нейната столица Велехрад (874 г.). Повторното
завръщане на Методий във _____ било отбелязано с
нов разцвет на славянската _____ и _____, с
организирането на самостоятелната моравска _____ и с
пълното налагане в нея на богослужение на _____
език... Всичко това настроило още по-зле _____
духовенство спрямо _____ и неговите ученици. То
успяло чрез интриги да спечели на своя страна както
великоморавския княз _____, така и _____
църква. Борбата срещу славянската църква книжовност била
водена от _____ с голяма настойчивост. Тя се
превърнала в жестока разправа веднага след смъртта на
_____ (6 април 885 г.)... Наклеветени, че кроели

бунт срещу княз Светополк, по-младите измежду Методиевите ученици били _____ и отведени във _____ . Най-приближените Методиеви ученици (_____) след мъчения и краткотраен затвор били прогонени извън пределите на _____ .

През 886 г. те потърсили не само лично убежище и спасение, но и закрила на делото на славянската писменост и книжнина при _____ княз _____. В Плиска _____ , _____ и _____ били посрещнати с голяма почит. През същата година от _____ в _____ пристигнали и част от продадените във _____ Методиеви ученици, водени от презвитер _____ .

В хода на техните продължителни разговори с български княз и приближените му боляри са оформил планът да бъдат създадени две основни средища за обучението на църковния _____ и за просветно-книжовна дейност - едното в областта _____ (в Македония) с центрове _____ и _____ , а другото - в българския североизток с център _____ .

(Из "Кратка история на България", Глава четвърта)

Каква е дейността на Кирило-Методиевите ученици оттук нататък? Кога е бил Златният век на българската просвета и култура и в какво се е изразявал?

This image shows a full page of white paper with horizontal black lines, resembling notebook paper. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a single page of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, leaving small margins at the top and bottom. There are no vertical margin lines, text, or other markings on the page.

Тема6: Текст

1. Разделете текста на абзаци.

Ихтиандър повдига глава и с присвити очи гледа към слънцето. То клони на запад. Скоро ще се стъмни. Днес не му се иска да се връща в къщи рано. Ще се люлее ей така, докато не потъмнее синьото небе и по него не се покажат звездите. Скоро обаче бездействието му омръзва. Близко до него минават дребни морски животни. Той може да ги спаси. Ихтиандър се надига и оглежда далечния бряг. Там — на плиткото, до пясъчната ивица. Там най-вече е необходима неговата помощ. Там вилнеят крайбрежните морски вълни. След всяка буря този бесен прибой изхвърля на брега купища водорасли и морски обитатели — медузи, криви морски раци, морски звезди, а от време на време и по някой непредпазлив делфин. Медузите загиват много бързо, някои от рибките успяват да стигнат до водата, но повечето от тях умират на пясъка. Рациите почти винаги се връщат в океана. Понякога те сами излизат на брега, полакомени от изхвърлените на пясъка жертви на бурята. Ихтиандър обичаше да спасява тези обречени на загиване морски животни. С часове бродеше той след бурята по брега и спасяваше тези, които още можеха да бъдат спасени. Радваше се, когато видеше как хвърлената от него във водата риба почва да плува, маха весело с опашката си. Радваше се всеки път, когато полумъртвите риби, които плуваха във водата на една страна или по корем, най-после се съживяваха. Когато прибираще от брега някоя голяма риба и я носеше към водата, рибата трепереше в ръцете му, а Ихтиандър се смееше и я убеждаваше да не се мята, а да потърпи още малко. Разбира се, той би изял тази същата риба с удоволствие, ако я хванеше гладен в океана. Но то беше неизбежно зло. Затова пък тук, на

брега, Ихтиандър беше покровител и приятел, спасител на морските обитатели. Обикновено Ихтиандър се връщаше на брега по същия начин, по който отплуваше – като използваше подводните морски течения. Но днес не му се искаше да остава за дълго под водата – толкова красиви бяха сега океанът и небето. Младежът се гмуркаше, плуваше известно време под водата и отново се появяваше на повърхността, подобно на морските птици, които ловят риба. Последните лъчи на слънцето угаснаха. На запад все още догаря жълта ивица. Мрачни вълни като тъмносиви сенки се гонят една друга. След прохладния въздух във водата е така топло! Наоколо е тъмно, но не е страшно. Никой не напада никого в този час. Дневните хищници вече спят, а нощните още не са излезли на лов.

(А. Беляев, Човекът амфибия, Денят на Ихтиандър)

2. Определете темите на текстовете. Озаглавете ги. Свърете с оригинала дали вярно сте отразили със заглавието си замисъл на автора.

а) Веднъж един беден човек, като минавал покрай една гостилница, дето на печката врели съблазнителни гозби, извадил хлебец от торбицата си, подържал го малко на парата, която излизала от гозбата, и почнал да яде.

Гостилничарят излязъл, хванал бедняка, набил го хубаво и го дал под съд, като искал да му плати за гозбата. Съдията повикал двамата, изслушал ги и казал на бедняка:

– Да платиш ли искаш, или да лежиш затворен?

– Да платя е по-добре - отговорил беднякът, - защото имам деца. Какво ще стане тях, ако ме хвърлите в затвора?!

- *Добре - рекъл съдията, - колко пари имаш?*

- *Имам всичко една жълтица, която пазя за черни дни - отговорил беднякът, като извадил жълтицата.*

Съдията я взел, повикал гостилничаря, хвърлил силно монетата на масата и казал:

- *Ето, вземи това, което ти се пада!*

Гостилничарят посегнал лакомо към жълтицата, но съдията я взел от масата, дал я пак на бедняка и рекъл:

- *Бедният изяде хляба си, натопен само в парата на твоите гозби, затова ти ще получиш само звука от неговата монета. Сега идете си всеки по своята работа!*

б) *Веднъж Правдата и Кривдата влезли в една кръчма. Там яли и пили, колкото могли. Като тръгнали да си излизат, кръчмарят ги попитал:*

— *Е, добре, като ядохте и пихте, кой ще плати?*

Кривдата се обърнала сърдито към кръчмаря и му показала строго:

— *Нали ти платих?... Или искаш да ти се плаща по два пъти!*

Човекът се смаял от тоя отговор и рекъл:

— *Помисли, моля тисе, да нямаш грешка. Не сте ми давали никакви пари.*

— *Не! Аз ти платих! — викнала Кривдата.*

— *Бре, не си!*

— Платих ти!...

— Не си ми платила! Защо така говориш?

— Платих ти, ей, човече, платих ти! — завикала високо Кривдата.

Човекът, като видял каква е работата, обърнал се към Правдата, която мирно и тихо стояла настрана, и рекъл:

— Правдо, Правдо, ами ти защо мълчиш?

— Че какво да правя, като и аз заедно с Кривдата ядох и пих!
— отговорила Правдата.

в) Хванала си веднъж Кума Лиса тлъста селска гъска, натиснала я с лапите си, готова да я схруска, и сладко я попитала:

— Какво би ти сторила с мене, ако аз бях на твое място сега, тлъста гъско?

— О, нито за минутка не бих се замислила — отговорила гъската, — веднага бих вдигнала лапи към небето, затворила бих очи и топла благодарствена молитва бих отправила към бога, задето ми е изпратил такъв вкусен обяд и... после ще те изям.

— О, много умно — казала Лисицата. — Така и аз ще направя.

И вдигнала Кума Лиса лапи към небето, затворила унесено очи и зачала молитва. Но тъкмо се готвела да каже: „Благодаря ти, царю небесни, за сладкия обяд“, чула шум от криле.

Тя отворила очи и...

И видяла как гъската литнала високо, високо и се изгубила.

3. **Кои текстове са диалогични и кои монологични?**

а) „Ще си направя една малка къща — си мислеше Тиквичка, докато работеше. — Не ми трябва дворец, пък и аз съм нисичък. А пък ако тухлите не ми стигнат, ще използвам няколко парчета картон.“

Чичо Тиквичка работеше съвсем бавно от страх да не изразходва бързо тухлите. Поставяше ги внимателно една върху друга, като че бяха отстъкло. А познаваше така добре тухлите си!

— Ето — казваше той, вземайки една тухла, милвайки я като котенце, — парите за тази тухла спестих преди десет години по Коледа. Купих я на пазара с парите, с които щях да си купя петел. Но нищо, ще ям петел, след като си построя къщата.

(Джани Родари, Приключенията на Лукчо)

б) Ех, да можеше Бенка да научи всичко това! Защо пък да не му пиша и да не пхна листчето в бутилка. Ще я запуша с тапа и ще я хвърля в синьото море, което мие бреговете на Земята накрай света. И докато Бенка прекарва лятото заедно с татко си и майка си във вилата им на остров Ваксхолм, току-виж бутилката доплавала до брега, тъкмо когато той е във водата. Чудесно би било. Защото много бих се радвал, ако Бенка научи всички странни неща, които ми се случиха. А той вече би могъл да позвъни в полицейския участък и да предаде, че Бу Вилхелм Улсон, който всъщност се казва Мио, е на сигурно място, в Земята накрай света, и му е добре, много добре при неговия баща, краля.

(А. Линдгрн, Мили мой Мио)

в) *Пух се провира, провира през дупката и най-после влезе.*

— Вярно! — каза Зайо, като го разгледа от главата до петите. — Наистина си ти! Радвам се, че те виждам!

— Ти кой помисли че съм?

— Не бях сигурен. Знаеш какво е в Гората. Не бива да пускаш всекиго в къщата си. Трябва да се внимава! Какво ще кажеш, нещичко за похапване?

Пух много обичаше да похапва нещо към 11 часа сутрин и много се зарадва, като видя, че Зайо започна да нарежда паници и чаши. А когато Зайо го попита: „Мед или кондензирано мляко с хляб?“, Пух толкова се развълнува, че извика: „И двете!“ Ала се уплаши да не го помислят за лаком и добави: „Но не се тревожи и за хляб, моля ти се!“ И дълго след това не продума... Най-сетне, мляскайки с лепкав език, той стана, раздруса любезно лапата на Зайо и каза, че трябва да си върви.

(А. А. Милн, Мечо Пух)

4. Определете вида на текста:

- **описание, повествование или разсъждение;**
- **научен или художествен.**

а) *Ихтиандър гледа нагоре — пред него свод, целият осеян с дребни като прашинки звезди. Това са ноктилуките*, които са запалили своите фенерчета и се издигат на повърхността на океана. Тук-таме в мрака се мяркат синкави и възрозови светещи мъглявини — плътни струпвания на най-дребни светещи*

животинки. Бавно плуват кълба, излъчващи мека зеленикава светлина. Съвсем близо до Ихтиандър свети медуза — тя прилича на лампа, покрита с оригинален абажур от дантели и дълги ресни. При всяко движение на медузата ресните ѝ леко се полюшват като от слаб ветреца. По плитчините вече са светнали морските звезди. В дълбочините бързо сноват огньовете на едрите нощни хищници. Те се гонят, въртят се, загасват и отново пламват.

Пак плитчина. Чудноватите стъбла и клончета на коралите са осветени отвътре със светлосин, розов, зелен и бял пламък. Някои корали горят с бледа, блещукаща светлина, а други — като нажежен до бяло метал.

От сушата нощем се виждат по небето само малки, далечни звезди, понякога — и луна. А тук има хиляди звезди, хиляди луни, хиляди разноцветни слънца, пламтящи смека, нежна светлина. Нощта в океана е много по-красива от нощта на сушата.

*** Ноктилука значи "светеща в нощта". Едноклетъчното морско камшичесто животно е получило името си, защото понякога в летни нощи огромният брой ноктилуки предизвикват фосфоресциране на водата.**

(А. Беляев, Човекът-амфибия)

б) Водачът тогава показва на Ян Бибиан отвора на една грамадна пещера и му обясни, че там трябва да турят машината си.

Ян Бибиан бързо разбра това и каза на Калчо:

— Умно са се сетили тия приятели. Тук „Светкавица“ ще има гараж. — И двамата, като я обърнаха с опашката към вратата, почнаха да я бутат назад. Машината се задвижи леко на своите гумени колелета и потъна в пещерата.

Но когато влязоха вътре да я настанят, те останаха учудени. Това беше една грамадна зала, изкусно издълбана. А стените ѝ бяха покрити с някакви разноцветни лъскави метални плочки, между които най-много бяха златните. Върху всяка плочка имаше изрязана с разноцветни линии по една чудно нарисувана картина, каквато ние, земните жители, не можем да си представим.

След като настаняха машината, Ян Бибиян и Калчо пак излязоха навън, където ги чакаше водачът. Наоколо всичко бе препълнено с народ, който шумеше като рояк.

Едрите им зъби, които не се покриваха от никакви устни, лъщяха бели и чисти и на пътниците се струваше, че виждат повече зъби, отколкото хора.

— Каква хубава реклама за някой зъболекарски кабинет! — каза Ян Бибиян на Калчо.

(Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната)

в) Мравките защитават гората от всякакви вредни насекоми - листояди, корояди... Вредата от многобройните вредители на гората понякога достига такива размери, че може да се сравни само с тази, причинена от горските пожари.

От пролетта до есента се трудят мравките, като примъкват в мравуняка личинки, гъсеници, бръмбари, мушици. И само как се трудят - 20-25 хиляди вредни насекоми на ден донасят неуморните работници! И това само в един мравуняк!

Там, където има много мравки, гората е здрава и чиста.

Мравките са санитарите на гората, затова трябва да се опазват и защитават.

(Ал Тамбиев, Кой живее в мравуняка?)

г) Потеклоха топли, светли, безбурни часове. Денем, когато не полъхваше никакъв ветреца, гората се отпусна в спокойна дрямка и слушаше унесено песните на сладкогласните птички. Тук-там по напуканите дебелокори дънери чукаха кълвачи, подпрени като някакви майстори-дърводелци. Кукувици прелитаха с лек шум и дебнеха да се вмъкнат незабелязано в някое чуждо гнездо. По най-тънките клончета на върховете подскачаха пъргави катерички. Лазеха мравки, бръмбари, гъсеници. Нощем всичко се спотайваше, всичко се прибираше да спи. Тогава полъхваше ветреца и гората запяваше своята приспивна многогласна песен.

(Г. Караславов, Горделивото борче)

д) — Как е достигнал Салватор до мисълта да създаде човек амфибия и какви цели е преследвал с това?

— Мисълта е все една и съща — човекът е несъвършен. Получил в процеса на еволюционното си развитие големи преимущества в сравнение със своите животински прадеди, човекът същевременно е изгубил много от онова, което е притежавал в по-ниските стадии на развитието си. Така например животът във водата би дал на човека огромни преимущества. Защо да не му се върне тази възможност? От историята за развитието на животните знаем, че всички сухоземни животни и птици са произлезли от водните — излезли са от океана. Знаем, че някои сухоземни животни отново са се върнали във водата. Делфинът е бил риба, излязъл на сушата, станал млекопитаещо животно, но после отново се върнал във водата, въпреки че си останал, както и китът, млекопитаещо. И китът, и делфинът дишат с бели дробове. Можеше да се помогне на делфина да стане двойнодишаща амфибия. Ихтиандър ме молеше да направя това:

тогава неговият приятел, делфинът Лидинг, би могъл да остава дълго време с него под водата. Аз се готвех да направя такава операция на делфин — първата риба сред хората и първият човек сред рибите, Ихтиандър, не можеше да не се чувства самотен. Но ако и други хора след него проникнеха в океана. животът там би станал съвършено друг. Тогава хората лесно биха победили мощната стихия — водата. Знаете ли вие каква стихия е това, каква мощ? Знаете ли, че океанската площ се равнява на триста шестдесет и един милиона и петдесет хиляди квадратни километра? Пространството на водната пустиня представлява повече от седемдесет от земната повърхнина. Но тази пустиня с нейните неизчерпаеми запаси от храна и индустриални суровини би могла да побере милиони, милиарди хора. Над триста шестдесет и един милиона квадратни километра — това е само площта, повърхността. А хората биха могли да се разположат на няколко подводни етажа. В океана биха се поместили милиарди хора, без да се притесняват и блъскат!

Ами неговата мощност? Знаете ли, че водите на океана поглъщат топлинна слънчева енергия, равна на седемдесет и девет милиарда конски сили? Ако не беше охлаждането му от въздуха и другите загуби на топлина, океанът отдавна да е кипнал. Практически това е един неизчерпаем запас от енергия. И как се използва той от живеещото на сушата човечество? Почти никак. А мощта на морските течения? Само Гълфстрийм заедно с Флоридското течение движат деветстотин и един милиарда тона вода в час. Около три хиляди пъти повече, отколкото носи една голяма река. И това е само едно от морските течения! Как се използват те от живеещото на сушата човечество?

(Ал. Беляев, Човекът амфибия)

5. Пречетете текста и отговорете на въпросите.

В много мравуняци зимуват листни въшки. Настъпва пролетта, развиват се нови, свежи листчета подърветата, соковете потичат по всички клончета и жилки, и мравките са налице. Тесе появяват и обследват дърветата: готови ли са пасбищата за листните въшки? Ако са готови, мравките "извеждат на паша" от подземията презимуващите листни въшки и ги съпровождат, когато те пълзят по младите листчета и нежните крайчета на клонките.

Листните въшки потапят хоботчетата си в тъканта на растенията и започват да смучат сокове. Повече нищо не ги интересува - те само смучат ли смучат. Листните въшки се размножават много бързо - за едно лято дават десет, а понякога и петдесет поколения... С настъпването на студовете те намаляват. А да презимуват им помагат мравките, които ги прибират в своя дом.

Докато листните въшки, които мравките са "извели на паша" още не са дали потомство, те ги пазят особено бдително. Не допускат нито един хищник до тях.

А защо мравките така опекунстват над листните въшки? Защото всяка листна въшка, наподобяваща мъничка жива помпа, нито за минута не престава да работи, като от време на време отделя върху коремчето си сладка капчица. Мравката пастир е за това - тя облизва капката. Една, втора, трета. Напълва си гушката и бяга в мравуняка. Там предава своя запас на гладните мравки, които от своя страна хранят и другите гладни. Капчиците храна, които е получила една мравка, скоро се разпределят между

другарите ѝ. Винаги трябва да се дели храната - това е закона на мравешкото семейство.

Мравката може лесно да накара листната въшка да даде капчицата си. За това е необходимо само да я погали с мустачетата си. Така и прави, когато е гладна.

Мравките пастири се грижат за своите стада - пазят ги, пасат ги и доят своите кравички - листните въшки. Едни и същи мравки пасат само своите листни въшки и даже тичат към тях по една и съща пътечка...

А когато се основава това мравешко семейство, често се случва самката да донесе в бъдещия мравуняк яйца на листни въшки. Трябва да се погрижи не само за жилището си, но и за бъдещото стадо от "кравички".

А. Намерете най-близката по значение дума на подчертаната в текста:

1. **развиват се**

а) размотават се; б) разгръщат се; в) растат

2. **налице**

**а) обърнати откъм лицевата страна; б) на мястото си;
в) се появяват**

3. **се появяват**

а) се показват; б) излизат навън; в) се разкриват

4. **обследват**

а) изследват; б) следят; в) разследват

5. **съпровождат**

а) превеждат; б) съпътстват; в) следват

6. **се размножават**

а) дават потомство; б) умножават; в) увеличават

7. **потомство**

а) челяд; б) потомци; в) поколение

8. **бдително**

а) будно; б) грижливо; в) внимателно

9. **опекунстват**

а) се грижат за; б) надзирават; в) разчитат на

10. **наподобяваща**

а) напомняща за; б) приличаща на; в) е подобна на

11. **отделя**

а) обособява; б) изпуска; в) поставя настрана;

12. **от своя страна**

а) на свой ред; б) за себе си; в) от своя гледна точка

13. **е необходимо**

а) трябва; б) санужни; в) достатъчно

14. **се основава на**

а) се учредява; б) се устройва; в) се образува

15. **самката**

а) младоженката; б) самотната мравка; в) сламката.

Б. Колко поколения дават листните въшки за една година?

- а) 8 - 15**
- б) 10 - 20**
- в) 10 - 15.**

В. Защо мравките отглеждат листните въшки?

- 1. Защото мравките се хранят с листни въшки.**
- 2. Защото листните въшки носят на мравките храна.**
- 3. Защото мравките получават от листните въшки растителна храна.**

Г. Как мравките "доят" листните въшки?

- 1. Мравките карат "кравичките" си да смучат сок от растенията, а после обират сладката капчица от коремчетата им.**
- 2. Мравките поглаждат с мустачетата си листните въшки, те пускат сладки капчици, които мравките облизват.**
- 3. Мравките поглаждат с мустачета въшките, а после събират от гушките им сладките капчици.**

Д. Как мравките разпределят храната помежду си?

- 1. Всяка мравка има свое "стадо", което я храни.**
- 2. Храната в мравешкото семейство се дели.**

3. **Мравката пастир храни само децата си.**

Е. Кое от посочените заглавия е най-подходящо за този текст?

1. **Мравките пастири**

2. **Листните въшки**

3. **Ползата от листните въшки**

6. **Кои текстове са в мерена и кои в немерена реч? Извадете римуваните думи. Съставете сами кратки римувани стихчета.**

*а) В една гора сред буки стари
две зайчета - добри другари -
живели дружно и честито
и в дъжд, и в слънце на открито.
Под клонест бук спял Сиводрешко,
под млада шипка - Бързобежко.
За тях от всичко на земята
най-хубава била гората -
гората, дето са родени,
гората с клоните зелени,
с дъхана ягодите пресни
и с веселите птичи песни...*

Намерили си здрави клони
и остри трънчета-пирони,
събрали камъчета чисти,
донесли папратови листи
и зайчетата с дружни сили
къщурка чудна построили -
къщурка с покрив и вратичка,
посред гората сам-самичка.

А щом се мръкнало навън,
вратичката подпрели с пън,
мъх зайчетата си постлали,
прегърнали се и заспали.

(Леда Милева, Сиводрешко и Бързобежко)

б) Някога петлите били мълчаливи птици. Лягали си вечер рано и се събуждали, като изгреело слънцето. Живеели си тихо и спокойно и ако не били буйните им опашки и червените гребени, трудно било да ги различиш от кокошките.

Веднъж в околностите на птичата държава се появил опасен крадец. Той бил най-големият враг на кокошото племе и носел чудноватото име Кукуригу.

Едно младо петле, което обичало да скита до най-отдалечените краища на държавата, първо научило за крадеца. През една нощ то чуло в съня си тихи стъпки, сепнало се и надало вик, колкото му глас държал:

— Кукуригуу!

От вика му се събудили неговите съседи.

(Георги Мишев, Защо кукуригат петлите)

в) Петгодишната Румяна бързо от леглото стана. Колко дрехи в двете стаи трупат майка ѝ, баща ѝ! Стягат куфари за път — надалече ще вървят. На Румяна ѝ се плаче:

— Ачо, гумено човече, мое мъничко паляче, на море ще ходим вече... Искам да отидем двама! Но какво ще каже мама. Много, Ачо, си надут, място в куфарите няма...

Ачо, фокусник прочут, каза с хитрина голяма:

— Майка ти обувки слага, я ме скрий ведна веднага!

И нали си е добра, тя в обувка го прибра... Таен пътник в куфар стар, на Румяна пръв другар, Ачо — гумено човече — ще пътува надалече. Никой го не забеляза.

(Лъчезар Станчев, Гумено човече)

Тема 7: Приказки

1. Прочетете откъсите от приказки. Определете вида на приказките:

1. **битова**; 2. **вълшебна**; 3. **за животни**.

а) Ведно село близо до джунглата живеел много мързелив селянин и всички му викали Паяка. Той бил най-беден, неговата колиба била най-малка и с пробит покрив, а нивата му - обрасла с плевели и най-неплодородна. Но Паяка не се опитвал да промени нещата, а по цял ден се оплаквал от лошата си съдба.

Един ден обикалял сред дърветата да провери заложените примки и се вайкал сам на себе си. Тогава го срещнала магьосницата на джунглата, която веднъж на десет години бивала в добро настроение.

- Ти какво искаш? - попитала го магьосницата, а Паяка изтръпнал от страх и не смее да проговори.

- Нищо, нищо... - едва смънкал той.

- Като не искаш нищо, защо се оплакваш? - извикала магьосницата и едва се сдържала да не се ядоса. Днес съм в добро настроение, затова ти давам всичко, само се пази да не настъпиш някоя светулка!

Изкиска се злорадо и изчезнала между лианите. А Паяка хукнал обратно към селото и не можел да повярва, че така леко се е отървал. Но като стигнал края на джунглата, видял, че селото се е превърнало в приказен град, а на мястото на неговата порутена колиба се извисява царски дворец.

(Галина Златина, Африканска приказка)

б) Имало в едно село поп и попадия. Те си имали син. Когато дошло време да го задомят, оженили го за мома другоселка. Попът бил богат, но голям скъперник. Той пратил сина си на печалба в чужда земя. Снахата останала при свекъра и свекървата си.

Колчем седнат да ядат, хапнат ли по два-три залъка, попът казвал:

- Сит поп, сита попадия. Вдигай, невесто!

И невестата вдигала трапезата, макар че била гладна прегладняла. А дядо поп и баба попадия си дояждали скришом. Невестата виждала и разбирала всичко, но нали е невеста, и то в чужди дом - нямало какво да прави: търпяла.

Днес тъй, утре тъй, видяла невестата, че не може да се живее все така. Дотегнало ѝ да шета и да гладува. Един ден отишла у майка си и се оплакала на своите. Брат ѝ рекъл:

- Аз ще кръстя и попа, и попадията. Утре ще ти дойда на гости. Наготви от хубаво по-хубаво. Да видим ще смее ли свекърът ти да каже: "Сит поп, сита попадия."

(Попова снаха, българска народна приказка)

в) Тази приказка е за Малечко Палечко. Но не за Малечко Палечко, който вие знаете, а за един Малечко Палечко с дълги черни коси и черни бадемови очи, които блестят върху жълтото му лице. Защото този Малечко Палечко е японец и се нарича Исунбоуши, което на японски ще рече точно... Малечко Палечко!

Исунбоуши се родил малък, ама съвсем малък. Ималък си останал. Един ден неговите родители го взели със себе си на полето и го настанили върху един дънер, като стократно му

заръчали никак да не мърда. Той бил толкова малък, че можел лесно да се загуби зад някоя буца пръст. Иссунбоуши седял и пеел с тънкото си гласче една песен, която сам си бил съчинил.

— Не е голям нашият Иссунбоуши, но колко е умен! Същински поет! — си казвали родителите му с мъничко гордост, като продължавали усърдно работата си.

Но радостта на Иссунбоуши отлетяла в миг и се сменила с тъга.

Той забелязал как другите деца помагали на родителите си в полската работа. А той? Никога ли не ще бъде полезен на някого?

Върнал се много натъжен в къщи, отишъл при дядо си и му казал:

— Добър ден, почитани дядо, аз бих искал да отида в града, да се уча и да стана голям човек. Дай ми, моля ти се, своето съгласие.

— Добре синко, давам ти го. Но вземи със себе си таса, тези пръчици и това шило. Тасът ще бъде твоята лодка, пръчиците - твоите весла. Мушни шилото си в тази сламка. Едното ще ти е сабята, другото ножницата. Върви и боговете да те закрилят!

— Хиляди благодарности, дядо! — казал Иссунбоуши. — Аз ще уча, ще стана силен, голям и прочут. Довиждане, дядо. Довиждане, татко, мамо!

(Иссунбоуши, японска приказка)

Довършете приказките.

2. Асен е забелязал няколко характерни особености на приказките и ги е обобщил в таблица.

Начало	Повествование	Край
1.Отразява времето и мястото на действие 2.Използват се характерни изрази: <i>Имало една време..., През девет планини в десета...</i>	1.Повторение на изрази 2.Конфликт (сблъсък на интереси) 3.Нарастващи трудности 4.Главният герой ту спазва, ту нарушава обещанието си 5.Трикратност (3 необикновени дела или 3 пъти се повтаря едно и също действие 6.Преобразяване на героя (трансформация) 7.Използване на щастливи числа (3, 7, 9)	1.Поука 2.Скороговорка 3.Героят урежда благополучно живота си (щастлив край)

а) Кои от изброените особености откривате в "Тримата братя и златната ябълка", "Вълкът и седемте козлета", "Пепеляшка", "Снежанка", "Котаракът в чизми"?

б) Защо всички народни приказки завършват щастливо (справедливо)?

в) Съставете сами приказка, като се ръководите от следните условия:

- Главен герой - юнак Иван.
- Действието се извършва в Омагьосаното царство.

- Юнак Иван среща по пътя си двама побратими, с които преживяват различни приключения.
- Краят на приказката е благополучен и за тримата.

3. **Вярно ли е, че...**

- а) Разказът разкрива действителни случки и събития, а приказката разказва за събитията такива, каквито народният разказвач би искал да бъдат.**
- б) В разказа не е задължително справедливостта да възтържествува, докато приказките винаги завършват щастливо.**
- в) Разказът отразява действителни лица и събития, докато в приказките героите обикновено са събирателни образи, обединяващи постъпките и качествата на много хора.**
- г) Разказите имат известен автор, а народните приказки нямат.**
- д) Приказките се променят, защото всеки разказвач на приказка добавя нещо ново или променя някой от елементите в нея. Разказът може да бъде променян само от или със съгласието на неговия автор.**
- е) Приказките са съчинявани в миналото и са се предавали "от уста на уста", а разказите се пишат в днешно време.**
- ж) Приказките са фолклорното богатство на всеки народ, а разказите са част от националната художествена литература.**

4. **Коя приказка е народна и коя авторова?**

- а) *Имало едно време един добър рибар, който се наричал Урашима. Той бил едър и силен, имал добро сърце и много обичал животните.***

Един ден, както си ходел по брега на морето, забелязал скупчени момчета, които крещели и се боричкали около нещо, което не можел да види добре. Помамен от любопитството си, той се приближил и разбрал, че тези нехранимайковци измъчвали една костенурка, която успели да измъкнат от водата.

Те я удряли, преобръщали я и изглежда добре се забавлявали като ѝ причинявали такива мъки.

— Не ви ли е срам? — извикал Урашима. — Защо измъчвате така това бедно създание? Какво ви е сторило то?

— Ами ти защо се бъркаш? — отвърнали дръзките безделници. — Тази костенурка е наша. Остави ни на мира.

И без да слушат повече добрия човек, те продължили своята лоша игра.

Като видял, че думите му отиват напразно, Урашима извадил от джоба си няколко сребърни монети, които бил спечелил с тежък труд и с които щял да си купи нещо за ядене, и им казал:

— Хайде да се спогодим. Вземете тези пари и ми дайте костенурката.

Хлапаците не чакали да им повтори. Грабнали парите и хукнали към най-близкия продавач на бонбони.

Урашима взел да милва полека костенурката, после я върнал във водата с думите: „Върви, клета костенурке, и не оставяй вече да техващат!“ После се върнал у дома си усмихнат, с празен стомах, разбира се, но със задоволство в сърцето, защото е постъпил така.

б) Имаше един човек, който знаеше някога безброй нови приказки. Ала ето, че той отдавна вече не беше измислял нищо ново. Царицата на приказките, която някога го посещаваше сама, без особена покана, не се появяваше вече при него, не почукваше на вратата му. Коя беше причината за това? Може би човекът сам престана да мисли за нея и да я очаква при себе си. Той вече и не се надяваше, че тя ще дойде и ще почука на вратата му. Пък и освен това Царицата на приказките не беше тогава в страната, защото на границата се водеше война, а вътре в самата страна царуваха нуждата и грижата - двата вечни спътника на войната...

Минаха черните дни, а Царицата на приказките все още не се явяваше, нито пък се чуваше нещо за нея.

- Навярно и тя е загинала с другите и е отдавна погребана - каза човекът, но той се излъга, защото Приказката не може да умре.

Отново мина повече от половин година и човекът не на шега започна да тъжи за нея.

- Нима Царицата на приказките не ще се върне и не ще ме посети? - питаше сетой. И в същото време си спомняше всички нейни предишни посещения. Той си я представяше съвсем ясно във всички образи, в които тя му се явявала. Понякога тя идваше при него като прекрасно момиче с венец от полски цветя на главата и с борово клонче в ръцете: очите ѝ сияеха като дълбоки горски езера, озарени от ярката светлина на слънцето. Понякога пък се явяваше като пътуващ разносвач, който разтваряше сандъчето си със стока и развяваше насреща му копринени ленти, изпъстрени със стихове и със стари спомени... Ала най-хубаво беше, когато тя дойдеше при него като бабичка със сребристи коси и с големи, умни очи. Тогава тя започваше да

му разказва за стари, незапомнени времена, когато цариците са прели със златни вретена, а палатите им са се пазили от дракони и змейове... Страшно, ала в същото време и приятно беше да я слуша човек: та нали от ония времена, когато се бяха случили всички тия ужасии, бяха минали вече толкова много години?"

в) В една къщурка с провалена стряха и кривнат комин живееха двамина стари хора — дядо Мърморан и баба Мърморанка. Те бяха клетки сиромаси. Имаха само една козица с дълга брадица и едно кривопате, дето тъй се клати. Дядо Мърморан всеки ден изкарваше козичката от кошарата и тръгваше подире ѝ. Козицата си мяталаше брадицата под клоните на старите дървета, катереше се по скалите, търчеше нагоре-надолу по хълмовете. Дядо Мърморан тичаше от сутрин до вечер след нея и я молеше:

— Поспри малко, козице, и аз да си поемадъх. Много се уморих. Нали, знаеш, че съм много стар човек.

Ала козицата се преструваше на глуха.

Вечерно време дядо Мърморан се прибираще капнал от умора. Най-напред стъкваше огъня. Сетне почваше да дои козицата и подваряваше пряното мляко в менчето. В една голяма паница той дробеше сух хляб и го заливаше с топличко мляко. Тогава в къщи се прибираще баба Мърморанка. Тя по цял ден скитореше из село, надничаше през плетищата, събиралаше новини и ги развяваше от единия край на другия. Щом се дигнеше на попарата фанарата, дядо Мърморан викаше на баба Мърморанка:

— Скорозимай лъжицата, бабо Мърморанке, че на попарата отиде фанарата!

— *Дръжя, Мърморане!* — се обаждаше гладната баба, грабваше от лъжичника една голяма лъжица и начеваше лакомо да сърба.

5. **Кои от тези писатели не са разказвачи на приказки?**

- а) Братя Грим**
- б) Вилхелм Хауф**
- в) Шарл Перо**
- г) Йордан Йовков**
- д) Николай Райнов**
- е) Джани Родари**
- ж) Майн Рид**
- з) Карло Колоди**
- и) Елин Пелин**
- к) Станислав Лем**
- л) Уилям Шекспир**
- м) Валери Петров**
- н) Ран Босилек**
- о) Леда Милева**
- п) Роалд Дал**
- р) Астрид Линдгрен**

Припомнете си някои от произведенията на изброените автори. С какво стилът на всеки един се отличава от стиловете на другите?

Имате ли любим разказвач на приказки? Защо именно той ви е любим?

6. Кой са авторите на тези приказки?

а) "Бременските градски музиканти"

б) "Горската къщичка"

в) "Храбрият шивач"

г) "Момче и вятър"

д) "Подземното човече"

е) "Оле-затвори-очички"

ж) "Славейт и розата"

з) "Пепеляшка"

и) "Палечко"

к) "Синята брада"

л) "Котаракът в чизми"

м) "Рапунцел"

н) "Красавицата и звярът"

о) "Себелюбивият великан"

п) "Щастливият принц"

р) "Дядовата ръкавичка"

7. Попълнете таблицата с най-известните приказки на тези писатели:

Писатели	Приказки
Шарл Перо	
Братя Грим	
Николай Райнов	
Ангел Каралийчев	
Вилхелм Хауф	
Оскар Уайлд	
Елин Пелин	

Допълнете таблицата с още писатели и техните известни приказки.

8. **Проект:** Съставете анкета, като попълните възможните отговори на следните въпроси:

А. Коя от изброените приказки не е на Братя Грим?

Б. Коя от тези приказки не е на Шарл Перо?

В. Кой е авторът на _____?

Г. Кой е писателят, използвал в приказките си сюжети от немския фолклор и мотиви от източните народни приказки?

Д. Кой от тези писатели разказва в мерена реч?

Е. Кой от тези писатели е автор и на произведения за възрастни?

Можете да допълните анкетата си с още интересни въпроси. Проведете я сред връстници, възрастни и по-малки деца. Обобщете резултатите. Какви изводи можете да си направите от проведената анкета?

Тема 8: Изречение

1. **Извадете в една група простите, а в друга - сложните изречения. Разделете сложните изречения на прости изречения. Има ли разлика в звученето на новополучения текст?**

а) Навела се баба под комина, запретнала ръкави, голям огън наръшкала, разшетала се. Шета и пее. И до огъня в черното менче спуща бели яйца. Бели ги взема от кошницата, а червени ги вади от менчето. Търкулнали се на рогозката, спят Ваньо и Кунето прегърнати. До Ваньовата глава мърка сивото коте, мърка и го гъделичка по ухото с дългите си мустачета. Усмива се Ваньо, и котенцето се усмива. Посяга заспалото момче към ухото си — да се почеше, — дръпва някой косъм от мустачетата, а закачливото коте го удря по лека с лапичката си поръката.

През отворения прозорец наднича бистрият ясночел месец. Той се е промъкнал между клоните на ябълката и е опърлил лозовия цвят. Умъдрил се, впилочи, гледа. Баба го пъди:

— Да си вървиш, магаре, ще ми урочасаш яйцата, няма да хванат боя! Махай се оттука, че като грабна метлата, разбивам ти главата! На тебе думам, иди си! Върви да грееш над тъмната земя! Малко ли закъснели пътници има по пътищата. Светни им да не се заблудят!

Не се маха месецът. Много му се ще яйце. Само едничко.

Да си го спусне в торбата и да поеме нагоре по небето.

(А. Каралийчев, Нащърбеният месец)

б) *Вождът насочи групата към едно малко възвишение, което и той, и бойците му познаваха като особено удобен наблюдателен пункт. Още в долината и тримата скочиха от конете. По-младият от двамата Гарванови братя остана на пост край мустангите, а по-възрастният пропълзя заедно с вождя нагоре по билото на възвишението, за да огледат оттам околността. И двамата видяха на юг реката и форта, а на североизток забелязаха с острите си погледи своите сънародници, които препускаха с плякосаните муниции към своите шатри.*

Вождът и по-възрастният Гарван забелязаха скоро и девойката Кейт, която махаше отчаяно от едно ниско възвишение към някакъв свой спасител, а накрая двамата индианци разпознаха на няколко мили две движещи се точки: това можеха да бъдат само ездачите Томас и Тео.

Гарвана не каза нищо. Изчакваше как вождът му ще прецени положението и какво решение ще вземе.

(Лизелоте Велскопф-Хенрих, Синовеите на Великата мечка)

в) *Продължихме да яздим в указаната ни посока, а те останаха да гледат подир нас, изгаряни от любопитство. След като яздихме пет минути по линията, достигнахме станцията. Тя се състоеше от различни блокхауси и две продълговати постройки, иззидани набързо и криво-ляво от грубо одялани камъни. Около всички сгради бе издигнат зид, направен само от натрупани един върху друг скални блокове, но все пак той изглеждаше доста здрав и достигаше височина от около метър и половина. Яка порта от дебели дървета беше входът. Сега тя бе отворена.*

Понеже не забелязах никаква барака, попитах един от работниците, заети нещо по защитния зид, къде мога да намеря касиера. Посочи ми една от каменните сгради. Наоколо не се виждаха много хора, а малцината които забелязах, тъкмо в този момент разтоварваха релси от товарен вагон.

Слязохме от конете и влязохме в сградата. Във вътрешността ѝ имаше едно-единствено помещение, където бяха складирани многобройни сандъци, бурета и чували, от което заключихме, че навярно тук се намираше складът за хранителни припаси. Тук имаше само една самотна жива душа — дребно, слабичко човече, което при влизането ни се надигна от някакъв сандък.

(Карл Май, Винету, Книга трета)

г) Хари го следваше по петите. Но за негово голямо разочарование Риддъл го въведе не в някой скрит проход или таен тунел, а в същото онова подземие, в което бяха часовете на Снейп по отвари. Факлите не бяха запалени и когато Риддъл почти затвори вратата, Хари виждаше само него, замръзнал на мястото си, да гледа през процепа към коридора вън.

На Хари мусе стори, че стояха така поне час. Виждаше само фигурата на Риддъл до вратата, вперил очи през процепа, неподвижен като статуя. И точно когато Хари се умори да чака в напрежение и мусе прииска да се върне в настоящето, чу нещо да се движи зад вратата.

Някой се прокрадваше по коридора. Риддъл безшумно се измъкна през вратата и го последва, а Хари, забравяйки, че няма как да го чуят, тръгна на пръсти след него.

Може би около пет минути те следваха стъпките, докато Риддъл внезапно спря, проточил шия натам, откъдето идваха нови шумове. Хари чу една врата да се отваря със скърцане и някой заговори с дрезгав шепот.

(Джоан Роулинг, Хари Потър и Стаята на тайните)

д) Било ли е, или не — не знам, но казват, че имало едно време трима братя. Изорали те нивата си за три дни и я засели. Първият засял единия край, вторият — другия, а третият — средата. Изкласила една нива — да ѝ се ненагледаш! Люлее се, вълнува се като море, а и сърцата на братята се вълнуват, туптят от радост. Но не щеш ли, един ден небето потъмняло, струпали се облаци, ударил град. Двата края на нивата оцелели, но средата ѝ била цялата очукана, градът затъпкал в земята всичко зърно.

Дошъл най-малкият брат, погледнал той опустошената си нива и сърцето му се свило от мъка. Нищо не казал, а само въздъхнал, взел сърпа и тръгнал да си търси щастието другаде.

Вървял, що вървял, стигнал най-после при един богаташ. Нивата на богаташа била голяма — за сто дни не можеш я пожъна.

(Слънчовата дъщеря, грузинска народна приказка)

е) На този ден от всички кътчета на царството се стичали стотици хора, които бързали да стигнат преди зазоряване при зида на градината. Мъже и жени, богаташи и сиромаси, млади и стари, магьосници и обикновени хора се събирали в тъмното и всеки таял надежда, че именно той ще може да влезе вътре този път.

Малко встрани от множеството се срещнали три магьосници, всяка със своята беда, и докато чакали да изгрее слънцето, споделили какво ги мъчи.

Първата, на име Аша, страдала от болест, която никой лечител не можел да изцери. Тя се надявала кладенецът да премахне симптомите и да ѝ дари дълъг щастлив живот.

Втората се казвала Алтеда и била измамена от зъл магьосник, който ѝ отнел дома, златото и магическата пръчка. Тя се надявала кладенецът да я отърве от безсилието и бедността.

Третата, на име Амата, била изоставена от мъж, когото много обичала, и симислела, че душата ѝ никога няма да се съвземе. Тя се надявала кладенецът да премахне скръбта и копнежа ѝ.

Трите жени си съчувствали една на друга и решили, ако щастието им се усмихне, да обединят усилия и заедно да се помъчат да стигнат при кладенеца.

Небето се озарило от първия слънчев лъч и в зида се отворила пролука. Тълпата се спуснала напред — всички се разпищели с надеждата да получат благословията на кладенеца. През напирещата навалица откъм градината се промушили пълзящи растения, които се усукали около първата магьосница — Аша. Тя се вкопчила в китката на Алтеда, която пък впила пръсти в полите на третата магьосница — Амата.

Амата обаче се закачила в доспехите на един покрусен на вид рицар, яхнал изпосталял кон.

Пълзящите растения издърпали трите магьосници през процепа в зида, а рицарят бил изтеглен след тях без своя жребец.

ж) Мери не беше страхлива и винаги правеше каквото иска, затова отиде до вратата и натисна дръжката. Надяваше се, че няма да се отвори и с това искаше да се увери, че е намерила тайнствената градина — но тя се отвори, и то съвсемлесно. Мери влезе и се озова в една овощна градина. Тя цялата беше също заобиколена от стени и имаше дървета, посадени покрай тях — голи плодни дървета сред кафявата трева, — но никъде не се виждаше друга зелена врата. Мери започна да я търси, защото при влизането си от горния край на градината бе забелязала, че стената като че ли не свършва при зеленчуковата градина, а се простира и зад нея, сякаш огражда нещо от другата страна. Върховете на дърветата се виждаха над стената, а на най-високия клон на едно от тях беше кацнала птичка с яркочервени гърди. Внезапно тя запя, като че ли бе видяла Мери и я викаше.

Мери спря и се заслуша. Радостното и приятелско тънко подсвиркване на птичката я развесели, защото дори едно неприветливо малко момиченце може да се чувства самотно, а голямата затворена къща, големите голи мочури и големите пусти градини я караха да мисли, че е останала съвсем сама на света. Ако беше любвеобилно дете, свикнало да бъде обичано, Мери щеше да е много нещастна, но въпреки че беше „Господарката Мери все се чумери“, тя се чувствуваше отчаяна и малката червеногръда птичка почти я накара да се усмихне. Мери я слуша, докато тя отлетя. Не приличаше на птичките в Индия, но много ѝ хареса и тя се чудеше дали ще я види пак. Може би птичката живееше в тайнствената градина и знаеше всичко за нея.

(Франсис Ходжсън Бърнет, Тайната градина, Глава 4: Марта)

з) Една сутрин великанът лежеше буден в леглото, когато чу някаква хубава музика. Тя прозвуча много сладко и той реши, че сигурно наблизо минават царските музиканти. Всъщност това беше

само една малка сипка, която пееше пред неговия прозорец, но той толкова отдавна не беше чувал птичка да пее в градината, че му се стори да е най-хубавата музика на света. Тогава градушката престана да танцува над неговата глава, а северният вятър спря да реве и чудно уханье го лъхна през широко отворения прозорец.

— Пролетта, изглежда, е дошла най-после — рече великанът, скочи от леглото и погледна навън.

Какво видя той?

Той видя най-изумителна гледка. През малка дупка в стената децата се бяха промъкнали в градината и насядали по клоните на дърветата. На всяко дърво, което можеше да види, имаше по едно малко дете. А дърветата се бяха така зарадвали, за дето децата са пак при тях, че се бяха покрили с цвят и нежно размахваха клони над главите на малките. Птичките прехвърчаха насам-натам и чуруликаха от възторг, а цветята надзъртаха през зелената трева и се смееха. Картината беше възхитителна; само в единия ъгъл бе още зима. Това беше най-далечният ъгъл на градината и там стоеше едно момченце. То беше тъй малко, че не можеше да стигне клоните на дървото и обикаляше около него с горчив плач. Бедното дърво бе още цялото покрито със скреж и сняг и северният вятър духаше и ревеше над него.

— Покатерисе, момченце — казваше дървото и навеждаше клоните си, колкото можеше по-надолу, но момченцето бе твърде мъничко.

И докато гледаше навън, сърцето на великана се стопи.

(Оскар Уайлд, Себелюбивият великан)

2. **Съставете десетина прости изречения, които да се отнасят за един и същ предмет или за една и съща случка. След това обединете простите изречения в сложни, без да се губи смисъла на казаното. Кой текст звучи по-добре? Защо?**

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

3. **На кои изречения от текста са тези схеми?**

- ✓ **Нито** _____, **нито** _____, **ако** _____.
- ✓ **Ако** _____, **без** _____, **достатъчно е** _____, **за да** _____.
- ✓ **Който** _____, **вече** _____.
- ✓ **Едва** _____, **наистина ще** _____, **което** _____.
- ✓ **И** _____, **което** _____: _____; **а пък** _____!

Тежката страна на живота съвсем не почва с изкарването на прехраната. Нито почва, нито пък свършва с това. Но аз не подчертавам тия общоизвестни истини, за да си въобразите сега, че сте кой знае колко важни, ами! И още по-малко, за да ви плаша. Не, не. Бъдете колкото можете по-щастливи! И толкова весели, че от смях да ви заболят тумбачетата! Но запомнете едно: не се самозалъгвайте и никога не допускайте да ви залъгват. Научете се да гледате неуспехите право в очите.

Не се плашете, ако не сполучите в нещо. Не се разкисвайте, ако нямате късмет. Не провесвайте нос! Кожата ви трябва да загрубее, та да издържа на всичко!

Трябва да се научите твърдо да преглъщате ударите, както се изразяват боксьорите. Трябва да се научите да ги преглъщате и да ги смилате. Инак още при първата плесница, която ви залепи животът, ще бъдете „гроги“. Защото боксьорските ръкавици на живота са дяволски големи, момчета. Ако изядеш една такава плесница, без да си подготвен за нея, достатъчно е след това само някоя от малките стайни мушици да кихне, за да се проснеш с цялата си дължина.

И тъй, не провесвайте нос! Старайте се кожата ви да загрубее! Ясно ли е? Който е проумял първото, вече наполовина е

спечелил. Защото въпреки плесниците, които ще изяде, той ще запази достатъчно самообладание, за да използва двете качества, важни в случая – смелостта и разума. И запишете си на челото това, което ще ви кажа сега: смелост без разум е беля; а пък разум без смелост е направо дивотия! Световната история познава много епохи, когато глупави хора са били смели, или пък умни хора – страхливи. Това не е било както трябва.

Едва когато смелите станат разумни и разумните – смели, наистина ще се почувствува онова, което в миналото често пъти по погрешка е било установявано: напредъкът на човечеството.

(Ерих Кестнер, Хвърчащата класна стая)

4. Разширете кратките прости изречения, като ги направите разширени прости. Обединете ги в сложни, където е подходящо, за да съставите описателен текст.

Тихо е. _____

Заваля дъжд. _____

Улицата опустя. _____

Небето посивя. _____

Загърмя. _____

Светкавицата прорязва небето. _____

Чусе писък. _____

Какво става? _____

Всички впериха погледи. _____

Никой не помръдна. _____

5. **Съставете изречения, като използвате всяка от изброените думи:**

- носле, черно, катеричка, хралупа, подаде, навън, погледна

- гора, снощи, дъжд, духаше, студен, сега, вятър, пък, мразовит, сняг, засипани, мек, дърветата, пухкав

- цялата, тиха, бяла, сън, сякаш, гора

- наспала, хралупа, хубаво, дъба, топлата

- дънера, под, скрила, дъба, есента, торба, сладки

- хитрости, такива, често, служеше, врагове, скрие

- лапи, ръце, предни, като, гризе, троши, майmunка, черупки

Съставете разказ, като използвате образуваните изречения.

This image shows a full page of blank white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for writing or drawing. There are no margins, text, or other markings present.

6. Опростете текста, като оставите само първостепенните части на изреченията и една-две второстепенни (ако е необходимо за запазване на смисъла на изречението). Как ви звучи полученият текст? Какъв извод можете да направите за ролята на второстепенните части на изречението?

а) Който не е ходил във Велико Търново на Царевец, той не знае за големия бряст, разперил своите могъщи клони над развалините на старите дворци, болярски къщи, черкви и кули. От голямата непристъпна крепост на древната българска столица, която е опасвала като каменколан града, сега са останали само голи полусрутени стени, обрасли с тръни и коприва и разхвърляни камъни, по които лятно време се припичат зелени гущери. И никой не помни славата на отминалото време. Само старият бряст, който иде от пет века далечина, е останалият жив свидетел от времето на цар Иван Шишмана. Той помни навярно трепета на горещата царска ръка, която се е докосвала до него. Помни и последния сън на последните защитници на великата столица. И може би нощем, когато градът долу заспи и кротък вятър полюшне клоните, брястът почва да разказва. Но кой разбира шепота на листата?

(А. Караийчев, Старият бряст)

б) Един чудноват човек, нито селянин, нито гражданин, дрипав, окъсан, идеше към Еньовото кафене и сам си Еньо, седнал отпред кафенето насянка, не можеше да го познае кой е. Посред лято в тая страшна жегга, тоя човек беше навлякъл дълго зимно палто, като попско расо, на главата му беше нахлузено смачкано бомбе, а краката му бяха обути с цървули. Но най-често очите на Еня се връщаха върху палтото на непознатия: едно време то ще е било

синьо, ще е било от един плат, но сега нищо не личеше — оръфано, разнищено, навред надупчено, навред кърпено. И между безбройните разноцветни кърпки най-много се хвърляха в очи две-три много големи, взети сякаш от чувал или от най-проста аба и лепнати, както доде, с едър шев и избелели конци.

Човекът доде на две-три крачки и се спря. Той разбра, че Еньо не може да го познае, и малко обиден, с подигнати вежди, леко усмихнат, остави се да го гледа Еньо и зачака. Той беше мършав, дребен човек, изгубен в окърпеното палто като в пашкул. Лицето му беше сухо, черно, с рядка чернабрада, очите му, като упияниците или ухора, които не са си доспали, бяха влажни и замъглени. Еньо продължаваше да го гледа втрещено, непознатият се усмихваше повече.

(Й. Йовков, Серафим)

в) Онази сутрин от първата неделя след Великден херцогинята излезе от замъка на големия си тъмночервеникав дорест кон, като отляво до нея Жорж дьо Бланшеланд яздеше черно-кехлибарен кон, с черна глава и звезда на челото, а отдясно Пчелица управляваше с розови поводи кулест млечнокафяв кон, с черна грива и черни копита. Те отиваха на църковна служба в Отшелническият манастир. Войници, въоръжени с копия, ги охраняваха и тълпата се трупаше по техния път, за да им се любува. И наистина, и тримата бяха много красиви. Под воала със сребърни цветя и с развяващо се дълго наметало херцогинята беше величествена и обаятелна, а перлите, бродирани по шапката ѝ, хвърляха нежен отблясък, който подхождаше на лицето и на душата на тази прекрасна жена. Близко до нея, с развени коси и блеснал поглед, Жорж имаше твърде представителен вид. А

лицето на Пчелица, от другата страна, със своята нежна и невинна руменина представляваше прелестна милувка за очите; но нищо не беше по-възхитително от русата ѝ коса, захваната от диадема с три златни цветчета. Тя се спускаше по раменете ѝ като блестящо наметало на нейната младост и хубост. Простите хорица я гледаха и казваха: „Виж, каква красива госпожица!“

(Анатол Франс, Пчелица)

г) Когато остана сама, Дороти усети глад. Влезе вкъщи, отвори шкафа, отрязва си парче хляб и го намаза с масло. Даде малко от хляба на Тото, свали от полицата една кофа и отиде да я напълни с бистра вода от малкото искрящо поточе. Тото тичаше между дърветата и лаеше накацалите по клоните птици. Дороти отиде да го прибере и видя такива съблазнителни сочни плодове, че си набра малко. Точно това ѝ трябваше, за да си довърши закуската. След това се върна вкъщи и след като двамата с Тото се напиха със студена бистра вода, тя почна да се приготвя за пътуването до Изумрудения град.

Дороти имаше само още една рокля, но тя бе изпрана и окачена на закачалка до леглото ѝ. Беше памучна, на бели и сини квадратчета и въпреки че синьото беше избеляло малко от честото пране, все още беше хубава. Момичето грижливо се изми, облече чистата памучна рокля и завърза под брадата си малката розова шапчица. Взе една кошничка и я напълни с хляб от шкафа, а отгоре го покри с бяла кърпа. След това си погледна обувките и видя, че са много вехти и износени.

(Лиман Франк Баум, Вълшебникът от Оз, Как Дороти спаси плашилото)

7. Напишете разказ, като използвате матрицата. Някои от изразите може да промените или разместите, така че да получите логически последователен разказ.

Както , **изведнъж** **Почувствах се**
така, сякаш **Толкова** ,
че **Друг път не ми се беше случвало**
да **Но какво да се прави, трябваше**
Внезапно ми хрумна да **Идеята**
беше **и аз** **Малко по-късно**
реших **и** **Колкото**
по- , **толкова повече** **Разбира**
се, **И такива неща** **Надявам се,**
че **Какво пък**

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Сравнете разказите си. Какво откривате?

8. Съставете въпросително, разказно, възклицателно и подбудително изречение от дадените главни части, като добавите второстепенни за допълване, подсилване или подчертаване на смисъла.

- написа писмо

- изпрати госта

- отиде на срещата

- той се закани

- детето се зарадва

- изля водата

- разходи се

Тема 9: Думата като част на изречението

1. Подчертайте главните части на изречението и ги определете. Открийте второстепенните части на изречението. Обособете група на подлога и група на сказуемото.

а) *Дълги и предълги векове кротките животни от Дивата гора бяха унищожавани и никога никое от тях не бе помисляло, че може да има друго спасение, освен криенето и бягството...*

Но ето че веднъж - за първи път в историята на Дивата гора - една горска животинка - самотната катерица Любижълъдка, откри пътя на избавлението от ужаса, като изрече думите "борба" и "освобождение"...

Посрещнаха я с недоверие, някъде дори с насмешки, но великата правда на борбата полека-лека проникваше в наплашените сърца на преследваните.

Вярата в собствените им сили крепнеше.

Пробуждаше се непозната дотогава решителност...

Но тримата проповедници на борбата - Любижълъдка, Чернобелко и Орехчето - не бяха доволни от постигнатото. Те непрекъснато просвещаваха, обясняваха, доказваха с многобройни примери, че спасението може да дойде само чрез пълна победа над хищниците, а победата - само чрез образуването на "Бойния съюз" и минаването от отбрана към нападение.

(Орлин Василев, Дивата гора)

б) *Една лятна привечер старата мечка откри диви пчели, чиито медни пити бяха скрити в хралупата на висока липа. Ароматът на*

мед накара мечото семейство да се облизва под дървото и да се изправя на задните си крака. Мечката се опита да се покачи на липата. Медът беше високо, а дървото – право и гладко.

Изтритите нокти на майката и нейната тежка, застаряла снага я накараха да се откаже от тая работа. Мечката недоволно изръмжа.

Ала най-лакомото от мечетата беше вече на дървото. Леко и пъргаво, то се изкачи по липата. Майка му изрева и блъсна слапите си дървото, за да го принуди да слезе. Но мечето беше подушило меда и не искаше да чува предупрежденията ѝ.

То бръкна в хралупата и страшно изпищя. Бръмченето на разгневените насекоми изведнъж изпълни вечерната тишина на гората. Пчелите изхвъркнаха от хралупата и ожесточено налетяха на зверчето.

(Емилиян Станев, Лакомото мече)

в) Всички чакаха с нетърпение. Голяма част от публиката беше дошла тука още от вечерта, за да заеме по-добро място и да види отблизо Ян Бибиян. Тия хора прекараха нощта на самото място, като спаха на открито и на голата земя. Цялото поле бе пълно с коли, каруци, автомобили. Няколко самолета от Европа бяха докарали много чужденци.

Настана уреченият час. Ян Бибиян, придружен от морския капитан, от Лиана, от хубавата Иа и от приятеля си Калчо, се покачи на трибуната.

Публиката се раздвижи и избухна в гръмогласни поздрави и ръкопляскания, които дълго не стихваха. Тия възторжени поздрави се понесоха с още по-голяма сила, когато Ян Бибиян слезе от трибуната и помогна на старите си родители да се качат при него.

Колкото да им беше жално, че синът им заминава за Луната и предприема опасно и пълно с изненади пътешествие, те не можеха да въздържат силната си радост пред възторга и почитта, които народът му отдаваше.

Ян Бибиян се изправи на трибуната и даде знак с ръка за тишина. Той бе облечен в хубава бяла моряшка униформа и стоеше гордо и смело. От постоянно мислене за небето очите му бяха добили чист и спокоен поглед. Обгорялото му лице дишаше свежест. В жестовете му имаше решителност и сигурност.

(Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната, Преди отлитането)

2. Подчертайте второстепенните части на изречението.

Определете ги.

а) Обадиха се тихи щурци. Зашъпна топлата полегнала трева, зашътаха светулки в клоната край малките мадарски воденици. Над тях потрепваха върбите и разкършиха бели клони. Гъстият листак задавено зашумоля. Големите търкулнати надолу, дялани преди векове камъни потънаха в мрачината. Горещ, над върховете, трепна една жълта звезда и поше над синьото Дунавско поле. Подире ѝ тръгнаха други две, като помамени пилета. Техните гласове са заглъхнали високо някъде в златистия прах на Млечния път. По-силно запяха щурците, тревата и листите зашумоляха, затрепера бистрият ручей, в долчината— окъпа ги лунна светлина. Над стръмните скали се търкулна месечината и учудено спря до крайчеца на един камък. Сякаш се чудеше да плувне ли надолу над житната равнина в синевината, или да се търкулне на меката трева под люляците и заспи ведър летен сън. Загледа се ясноликата месечина към широките нивя, които бърже обличаха сребърна нощна риза, наведе се през камъка и плисна като из

ведро светлина връз малките, изровени от земята стени на древни жилища, заля разбутания камънак, помилва надгробните кръстове, побити преди хилядо години...

(А. Каралийчев, Мадарска легенда)

б) На връщане ханът отпусна юздата на жребеца и го остави да върви, където ще. Конят се отби от утъпкания коларски път и кривна по преславската пътека. Наляво между вековните дъбащи се гушеше землянка, покрита сплочи, оградена с висок плет. В градинката зад землянката бяха наредени сламените кошери на пчеларя дядо Трак, а в предния двор мятеше сянка стара лозница, която раждаше гроздаци със зърна, едри като биволски очи. Жребецът спря пред липовата вратня. Ханът се изхлузи от седлото и блъсна вратнята. Като го видя, брадатият пчелар се засмя до уши, наведе се до коляното му, изнесе му трикрако столче да седне, наточи му студена медовина от зимника в пръстена паница и му откъсна най-узрелите гроздове от лозницата.

(А. Каралийчев, Хан Крум и неговият кавхан)

в) През тази късна есенна вечер мъглата падна ниско над земята и погълна изтъпканите меки пътища, опустелия кър, зачервените гори, селищата. Тук-там край пътя се мяркаха тъмните образи на дърветата, които се възправяха като великани, поставени от някого на стража, дълго се взираха към възшебния керван, който трополеше в мрачината и напругаха слух да доловят ромона на звънциите, безконечната песен на некатранисаните колелета, тежките стъпки на добитъка, говора на хората. Белите кервански

волове бяха свършено невидими, само мокрите им черни рога се клатушкаха в млечната пара. Стопаните им крачеха бавно напред, наметнати с ямурлуци, с островърхикачулки. Те приличаха на джуджета от приказките. Покритите с чергила коли се плъзгаха в мъглата като бъчви - натоварени върху невидими возила.

(А. Каралийчев, Гранит)

3. **Членувайте там, където е необходимо. После сравнете с оригинала. Открихте ли разлики? Защо се получава така?**

Резиденция___на принцеси___била най-изящно___нещо___, което въображение___може да си представи. Намирала се в кула___, малко отдалечена от главни___дворец___на Алхамбра, но все пак свързана с него посредством главна___стена___, обграждаща цели___хълм___. От една___страна___се виждала вътрешност___на крепост___, а долу имало малка___градинка с най-редки___цветя. От друга___страна дълбока___закътана клисура___отделяла парк___на Алхамбра от този на Хенералифе. Вътрешност___на кула___била разделена на малки___приказни покои, красиво обзаведени в лек___арабски стил. Те били разположени около висока___зала, чийто сводест___таван се извисявал почти до върха на кула___. Стени___и таван___на зала___били украсени с арабски___орнаменти___и дърворезба___, блестящи от злато и ярки цветове. В среда___на мраморния под имало алабастров___фонтан, заобиколен с ухаещи___храсти и цветя. От него бликала___водна струя, която охлажда цяла___сграда, а звук___й действувал успокоително. Покрай стени___висели златни___и сребърни клетки___с красиви___пойни птички.

(Уошингтън Ървинг, Къщата с призраците)

4. Открийте групата на подлога и групата на сказуемото. От какви части на изречението се състоятте?

а) *Стигнахме Моста на зората тъкмо когато слънцето изгряваше. Понесохме се по него, сякаш препускахме по сноп от златни лъчи и светлина. Мостът се издигаше високо-високо над водата. Като погледнеш надолу, свят да ти се завие. Да, яздехме по най-високия и най-дългия мост на света. Златната грива на Мирамис блестеше на слънцето. Той препускаше все по-бързо и по-бързо и ние се изкачвахме все по-високо и по-високо. Копитата му трещяха като гръмотевици. Всичко беше прекрасно и всеки миг очаквах да видя Земята на другия бряг на морето — всеки миг, всеки миг... А копитата на Мирамис все тъй трещяха като гръмотевици.*

Изведнъж те заглъхнаха. Долавях шум, но той бе станал различен. Чуваше се само шумолене, сякаш Мирамис препускаше по нещо меко. Отворих очи, огледах се и тогава открих, че Мирамис препуска във въздуха. О, милият ми златогривест Мирамис, той се носеше из въздуха със същата лекота както по земята! Стига да искаше, можеше да препуска по облаци и да прескача звезди. Никой друг не може да се похвалих кон като моя. И никой не ще разбере какво е да седиш върху гърба му, сякаш плуваши из въздуха, и да виждаш далеч долу в ниското, окъпана от слънцето, Земята на другия бряг на морето.

(А. Линдгрен, Мили мой Мио, Кладенецът на среднощния шепот)

б) *Останахме смълчани, а сред дърветата продължи да става все по-сумрачно, все по-тъмно. Обгръщаше ме пълна тишина и нищичко не чувах.*

Но изведнъж чух. Да, наистина. Чух как долу в кладенеца нещо започна да шепти. Дълбоко, дълбоко в ниското нещо започна да шепти и да мотолеви. Някакъв странен глас, който не бих могъл да оприлича на никой друг глас. И този глас зашепна приказки. Приказки, които не можеха да се сравняват с никои други приказки, които бяха по-хубави от всички приказки на света. Май нищо друго не обичам тъй, както приказките — надвесих се над кладенеца, та да чувам още по-добре какво шепне гласът. Понякога той дори пропяваше, пропяваше най-странни и прекрасни песни.

— Що за чудат кладенец е това? — попитах аз Ири.

— Кладенец на приказките и песните, и аз само това знам — отвърна Ири. — Кладенец на забравените приказки и песни, тези, дето ги е имало много-много отдавна и дето много, много отдавна са били забравени. Помни ги до една единствено Кладенецът на среднощния шепот.

Не мога да кажа колко дълго седяхме така. Между дърветата ставаше все по-тъмно, а гласът от кладенеца долиташе все по-тихо и по-тихо. Накрая съвсем престанахме да го чуваме.

(пак там)

5. Определете вида на използваните обстоятелствени пояснения.

а) И за един час той видя сметката на целия клас, при това с помощта на едно въпросче, но специално натъкмено. А именно, питаше ни колко са континентите и понеже ние отговаряхме, че частите на света са пет, той нафраска сума "цафки". Накрая обясни, че трябвало да се казва "части на земята", защото "свят" означавало целия космос. Никаква дискусия, естествено, не се

допускаше на тази тема и тогава мен, впрочем, с голяма компания, ме съобщиха на родителско-учителската среща заради неудовлетворителния по география. Бабин беше страшилище за нас, всички се бояха от него, защото и този, който си знаеше урока, беше в същото несигурно положение като последния невежа. Нищо не зная за него, появи се като унищожителна комета и малко след това се изгуби от нашия малък хоризонт, но успя за няколко месеца да превърне часовете по география в сеанси на ужаса. Мисля, че не е бил наред, защото победите, които безапелационно печелеше над нас, бяха прекалено евтини.

(Станислав Лем, Високият замък)

б) След това се изтърколили много и много години, когато рядко се случвало някое величие да удостои града с присъствието си. Богаташките дворци стояли залостени и безмълвни, а Алхамбра като пренебрегната красавица се издигала в мрачно запустение сред занемарените си градини. И Кулата на инфантите, някогашната обител на трите прекрасни мавърски принцеси, не избегнала всеобщата участ. Паякът разпъвал мрежите си под позлатените сводове, прилепи и бухали гнездели в покоите, украсявани някога от присъствието на Зайда, Зорайда и Зорахайда. Може би тази кула била изоставена отчасти и поради суеверието на околните жители. Мълвата твърдяла, че призракът на младата Зорахайда, умряла в тази кула, често се виждал по пълнолуние, седнал до фонтана в преддверието или стенещ покрай бойниците, и че звуците на сребърната ѝ лютня могли да се чуят от минаващите наблизо пътници.

(У. Ървинг, Къщата с призраците)

6. Съгласувайте сказуемите. Сравнете с оригинала. Има ли разлика? Защо? Направете синтактичен разбор.

Козодоя (млъквам) и като (трепвам) с дългите си крила, (приготвям се) да (отлитам). Слънцето (съм) вече залязло и в гората (падам) мрак.

Бързоходко (ставам) неспокоен.

— Ти (леля), пък аз (ходя) бавно по земята — рече той на птицата. — Как ще те (следвам)?

— Не (безпокоя се) — (отговарям) Козодоя. — (Тръгвам) надолу из гората и аз ще те (завеждам) при твоята приятелка.

Макар че не (разбирам) как ще го (водя), Бързоходко (тръгвам) по посоката, която птицата му (посочвам).

Козодоя (разпервам) крила и (хвърквам).

Той (съм) изкусен летец. (Нося се) между клоните на дърветата като прилеп. След секунда (издигам се) над върховете на гората и (изгубвам се).

Бързоходко (вървя) бавно и предпазливо. Той (срещам) един заек, който (плашасе) от него и (избягвам) навътре из леса. После (намирам) миша дупка. В гората (става) все по-тъмно. Вятър (зашумявам) в клоните. През тях (промъкват се) няколко лунни лъча. Месеца току-що (изгрявам). Сенките на дърветата (раздвижвам се) и цялата гора сякаш (оживявам). Една сова, любопитна да (узнавам) какво (шумоля) под нея, (пускам се) от дървото, на което (стоя), и Бързоходко (виждам) големите ѝ очи да (светят) като фенери.

(Ем. Станев, През води и гори, Среца с Козодоя)

7. Съставете изречения по схемите.

подлог	сказуемо	допълнение	обстоятелство за време
---------------	-----------------	-------------------	-----------------------------------

определение	подлог	сказуемо	обстоятелство за начин
--------------------	---------------	-----------------	-----------------------------------

подлог	сказуемо	допълне ние	обстоятел ство за време	обстоятел ство за място	обстоятел ство за начин
---------------	-----------------	------------------------	--	--	--

сказуемо	допълнение	обстоятелство за начин	обстоятелство за причина
-----------------	-------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

определ е-ние	подлог	сказуемо	обстоятел ство за място	обстоятел ство за време	обстоятел ство за условие
--------------------------	---------------	-----------------	--	--	--

Направете свои схеми и съставете по тях изречения.

Тема 10: Пряка и непряка реч

1. Поставете интервалите и препинателните знаци за пряка и непряка реч.

Орфей мълчеше. Той не можеше да проумее добре думите на този богат чужденец, пред когото всички се кланяха и му се усмихваха пресилено. Но той долови, че в тези думи все пак има нещо много интересно и за него. Защо той казва, че планината им била дива и че нямало кой да го чуе и да го разбере? О, колко хубава си е нашата планина! отвърна мислено Орфей. И как всички оставят работата си да ме слушат до захласване!... И Дика, и тя как ме слуша!...

Как се казваш ти, малък свирец? наведе се загледан ласкаво владетелят.

Фейо. Орфей.

А ти искаш ли да дойдеш с мен в моята столица?

Не искам.

Всички сановници, съветници и управители ахнаха в един глас. Владетелят си мислеше, че това момче, което беше се родило и израснало в този див край и което не знаеше с каква дарба беше надарено, може и да откаже, но такъв пряк и решителен отговор той не очакваше.

А защо не искаш, драги Орфее? Та ти не знаеш колко хубаво е там! Владетелят се наведе съвсем близо до лицето му. Ти ще живееш в най-хубавия ми палат, който е построен на брега на морето, ще имаш най-голямата власт след мене, на тебе ще се подчиняват всички мои сановници, съветници и управители, ще ти прислужват най-верните и най-пъргавите ми слуги и роби. Там ти

ще свириш в салон, който събира хиляди души, ще свириш пред най-отбраното общество със златна свирка, каквато никои музикант в света още не е получавал... Ще дойдеш ли, а?

Не искам.

Несвикнал да му отвържат така решително и рязко, владетелят се изчерви леко и по сухата му шия запулсираха две набъбнали вени, но тутакси се съвзе пак и още повече се наведе към лицето му.

А защо не искаш? попита готой малко по-строго.

Тук си ми е добре проломоти глухо и сърдито Орфей.

(Г. Караславов, Орлов камък)

2. Преразкажете текста, като превърнете пряката реч в непряка.

Превали пладне. Ането отвори прозореца. Разтреби стаята, нареди двете легла. Очисти боба и го сипа в гърнето. Намести го да ври под камината. По едно време на вратата похлопа баба Танаска.

— Ане — провикна се тя, — тукали си, къщовничке?

— Тук съм, бабо Танаске, тука съм! Че заповядай де!

— Няма да влизам, защото бързам. Ще ти се моля, момиченце, да ми изнесеш върху една керемида два-три въглени — да си накламогъня. Хайде, кротушке! Пустите наши въглени, дето ги бях нощес заровила — до един угаснали!

— Ей сега, бабичко — каза Ането и грабна от двора една счупена керемида. Влезе в къщи, наведе се под камината и нарина цяла паница въглени за баба Танаска. Като тръгна навън

— един въглен се отрони и падна на дървения под. Ането бързаше много и не видя въглена.

Баба Танаска пое керемидата с набръчканата си ръка.

— Дай, чедо, че бързам. Да си мижива, гълъбичке! Станала съм отзарана, кога пропяха втори петли, а още не съм сколасала! Потърсих огън — няма. Щом се съмне — рекох си, — ще ида да набера при воденицата малко киселец и ще сваря на дяда Танаса чорбица от киселец. Отидох аз при воденицата, напълних си полата и гледам Канджата, воденичарина — кърпи мрежата си. Чумката да го тръшне! Седнах при него да си похортуваме. Туй беше, онуй беше — додето се наприказваме — слънцето отишло към пладне. Сkochих да си ходя. Минавам край градината на Тумбалачката. Тръгнала да дири едно загубено пиленце. Че започнахме и с нея да си хортуваме. Тя била пълна с новини. Додето си изкажем всичко — сянката ми се изгуби под краката. Спуснах се към къщи. Минавам край училището. Гледам: натрупал се един свят. Чакай — думам си — да видя какво ли пък правят тези хора. Отде се пръкна оня проклет циганин с маймунката! Два часа съм вървяла подире му. Ей го вече почна да мръква. Още не съм сложила киселица. Не ме задържай, душичке, много бързам!

И баба Танаска понесе въглените към къщи.

Ането се засмя. Двете му устни се разтвориха като листенца на цвете. Обърна се назад. През отворената врата излизаше гъст дим. Тревожно влезе малкото момиче, завтече се и що да види: падналият въглен запалил пода и дъските се подхванали. Изгоряла една дупка, колкото да си провре юмручето. Ането пребледня уплашено. Грабна една чаша, напълни я и плисна вода върху запаления под. Огънят угасна, ала дупката остана.

[illegible][illegible]

3. **Обърнете непряката реч в пряка.**

а) *Веднъж, когато царствената му „сестра“, мрачната и благочестива лейди Мери, се залови да го убеждава, че не е разумно да опрощава толкова много хора, които са заслужавали да бъдат пратени в тъмница, обесени или изгорени, и му припомни, че в тъмниците на покойния им августейши баща е имало понякога до шестдесет хиляди осъдени едновременно, а през несравнимото си царуване той бе предал на смърт седемдесет и две хиляди крадци и разбойници, момчето пламна от великодушно възмущение, заповяда ѝ да си отиде в кабинета и да се помоли Богу да отнеме камъка от гърдите ѝ, като го замени с човешко сърце.*

(Марк Твен, Принцът и просиякът, Тридесета глава: Успехите на Том)

б) На мостика щурманът разпалено обясняваше колко е вредно да се говори за айсберги, инфлации, растящи цени на спасителните пояси и други подобни. И с това да се отклоняват пътниците от правилното разбиране на историческия момент.

До него другият помощник на капитана още по-разпалено водеше преговори за продажбата на предната котва — едно, че нямаше да им трябва, второ — трябваше да се използва струпването на любопитни кораби, яhti, катери наоколо и да им се пробутат сувенири, спомени, пък и нещо, което може да влезе в работа.

А в каютата го чакаше капитанът на голям параход с предложение да купи моторите на „Титаник“ за долар. Е, и едно място в добавка — за помощника. И без мотори корабът следваше вертикалния курс, така че защо да не се облекчималко?

(Георги Коновски, Калейдоскоп)

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

4. **Открийте обръщенията и поставете препинателните знаци в изреченията.**

а) Накъде си се разбързал бе човече

б) Благодаря ти дъще

в) Ей ти там я ми донеси вода че да свършиш поне нещо полезно

г) Къде се дяна бабо точно сега когато най-много ми трябваш

д) Не иска синко не иска другаде иди да си дириш късмета

е) Колкото и да се опитваш пак няма да стане на твойто момко не разбра ли

5. **Редактирайте текста.**

Както си седяха тримата и ядяха круши по пътя откъм града се зададе едно момиче, Когато видя децата - то спря и попита? Да сте виждали баща ми да минава оттук! Хм. каза Пипи Как изглежда синеокли е. Да потвърди момичето. Среден ръст нито висок нито много нисък, Да отново кимна момичето. — Черна шапка и черни обувки. — Да точно така съгласи се живо момичето. Не такъв не сме виждали. Отсече Пипи.

— Неприятно изненадано момичето отмина без да продума, Чакай малко извика Пипи подир него — Плешив ли е.

— Не разбира се сопна се момичето. — Толкова по-добре за него засмя се Пипи и изплю една сърцевина от круша.

Момичето забърза нататък, но Пипи отново се провикна подире му. А няма ли необикновено големи уши, които стигат до раменете му? — Не — момичето се обърна учудено — Да не искаш да кажеш че си видяла тук да върви човек с такива големи

уши; — Никога не съм виждала човек да върви с ушите си —
отвърна Пипи — Всички които познавам ходят с крака.

(А. Линдгрен, Пипи Дългото чорапче, Пипи разказва историята за големите уши)

[illegible]

**6. Подчертайте авторовата реч в приказката "Страшната птица".
Досещате ли се кой е нейният автор?**

В една гора два коса отгледаха четири пиленца: Косе-Тросе, Чип-Чирлик, Жълто-Клюн и Скок-Подскок. Пиленцата пораснаха и започнаха да летят с родителите си. През деня си търсеха храна из гората. Вечер се събираха в един храст да спят.

Една сутрин старият кос се събуди и подсвирна. Всички се обадиха, само Чип-Чирлик го нямаше в храста.

— Херъкнале, докато ние сме спали. Ще го намерим в гората — рече майката.

Отлетяха косовете да търсят Чип-Чирлик. Тук Чип-Чирлик, там Чип-Чирлик, не го намериха.

Вечерта пак отидоха в храста да нощуват. На другата сутрин се събуди старият кос. Гледа — всички в храста, само Косе-Тросе го няма.

— Рано е огладняло нашето Косе-Тросе. Ще го намерим в гората — каза майката.

Литнаха косовете да търсят Косе-Тросе. Тук Косе-Тросе, там Косе-Тросе, никъде го няма.

Натъжиха се косовете. Вечерта се прибраха да нощуват в храста. Сутринта пръв се събуди Жълто-Клюн. Гледа — Скок-Подскок го няма.

— Изгубихме децата си. Само едничко ни остана — рече старият кос на другарката си. — Я хайде да претърсим цялата гора.

Пръснаха се тримата да претърсват гората. Подхвъркват от храст в храст, от дърво на дърво, от долчинка в долчинка. Срегнаха свраката. Питат я:

— Не си ли виждала, сврако, нашите деца Скок-Подскок, Косе-Тросе и Чип-Чирлик?

— Не — отвърна свраката. — И аз търся две от моите сврачета, изгубиха се от снощи.

Хвъркнаха по-нататък косовете. С тях хвъркна и свраката. Срегнаха сойката, питат я:

— Кажу, сойко, не си ли виждала из гората нашите деца?

— Не съм — каза сойката. — Разкажете ми как ги загубихте.

Разказаха ѝ птиците. Сойката помисли и рече:

— И на мене се загуби едно сойче. Аз зная що става денем в гората. Ала какво става нощем, не зная. Най-добре е да питаме кукумявката. Тя знае.

Тръгнаха птиците да търсят кукумявката. Намериха я да дреме на един сух клон. Попитаха я:

— Знаеш ли, кукумявко, къде са нашите деца? Кукумявката отвори едното си око.

— По-добре не ме питайте. Не можете ги намери — рече тя.

Замолиха се птиците:

— Ти само ни кажи, ние ще ги намерим.

— Дирете ги в най-тъмната гора — каза кукумявката и заспа.

Литнаха птиците да дирят най-тъмната гора. От храст на храст, от дърво на дърво. Срегнаха заека. Питат го:

— Знаеш ли, Зайо, къде е най-тъмната гора?

— Знам, ала там ме е страх да отида. Лисицата ходи из нея, ще ме изяде. Кълвачът ще ви заведе.

Тръгнаха птиците да дирят кълвача. Срегнаха враните. Питат ги:

— Знаете ли, врани, къде е най-тъмната гора?

— Знаем, но не смеем да отидем там. В нея живее страшна птица. Тя ни граби нощя вранчетата.

Изплашиха се птиците дали страшната птица не е изяла и техните пилета. Отидоха да търсят кълвача. Срегнаха синигерчетата. Попитаха ги:

— Знаете ли къде е кълвачът да ни заведе в най-тъмната гора?

— Наблизко е — казаха синигерите и ги заведоха при кълвача. Намериха го да пълзи по едно дърво.

— Заведи ни, кълвачо, в най-тъмната гора да намерим нашите птичета — замолиха се птиците.

— Добре — рече кълвачът. — Аз отивам там далекувам болните дървета. Чистя ги от червеи.

Отведе ги кълвачът в най-тъмната гора. Остави ги да търсят своите пилета, а той се залови на работа. Кацне на някое дърво, поогледа го отсам-оттам, чукне с якия си клюн и пита:

— Ей, има ли някой червей? — И тъй от дърво на дърво. Най-после кацна на най-старото.

Почука покората. Никой не се обади. Кълвачът запълзя по-нагоре. Видя на дървото хралупа. Тъкмо да почука, от хралупата

нещо затрака, зафуча. Показа се страшна глава с щръкнали уши, с огнени очи. С крив клюн като кука и с две бради отстрани. Хриплив глас извика:

— Кой си ти? Що дириш?

Кълвачът не се изплаши и каза:

— Не ме ли познаваш? Мен ме знае цялата гора.

— Денем не виждам — отвърна страшната глава. — Пази се да не те срещна нощем.

— Как ти е името? — попита кълвачът.

— Питай враните — изсмя се страшната птица и се скри в хралупата.

Отиде кълвачът да дири враните. Разказа им какво е видял в хралупата. Загракаха враните, долетяха свраките. Чуха косовете и синигерчетата, дойдоха при тях, закряха всички птици. Пристигнаха и ястребите. Из цялата гора се разнесе новината за страшната птица.

— Тя изяде нашите вранчета! — грачеха враните.

— Тя изяде нашите сойчета! — крякаха сойките.

— Тя задигна Чип-Чирлик, Косе-Тросе и Скок-Подскок! — пищяха косовете.

— Тя изяде две от моите сврачета! — зацърка свраката.

— Тръгвайте да я прогоним!

Полетяха птиците към тъмната гора. Водеше ги кълвачът. Накацаха по старото дърво. Гракнаха враните, запищяха малките птички, закрещяха сойките.

От хралупата се показва страшната птица, изтрака с клюн. Птиците не се уплашиха и я нападнаха. Но страшната птица се скри в хралупата.

— Как да я измъкнем сега оттам? — питаха се птиците.

— Да повикаме лисицата! — предложиха враните.

— Най-добре вълка. Той е по-силен.

— Мечката е още по-силна. Тя ще я извади от хралупата.

Отидоха враните да търсят лисицата. Доведоха я под дървото. А лисицата се облиза. Исква ѝ се да докопа някоя птица.

— Помогнете ми, птички, да се кача на дървото. Подигнете ме, хванете ме под мишниците! — замоли се тя.

— Ей, че си хитра! — креснаха враните. — Покачи се сама.

— Самичка не мога, не ми стигат сили — отвърна лисицата.

— Тогава ще повикаме вълка — отвърнаха птиците в хор.

— Намерили сте кого. Той съвсем не може да се катери по дървета — изсмя се лисицата.

Скараха се птиците помежду си. Не могат да решат кого да повикат на помощ.

— Мене слушайте — каза кълвачът. — Само едно животно може да ни помогне. Златката. Чакайте, аз ще я събудя.

Хвъркна кълвачът да търси златката. Намери я заспала в една хралупа. Почука, разбуди я.

— Ставай, златке!

— Я ме остави на мира! Нали знаеш, че не обичам да ме безпокоят, когато спя — изфуча златката.

— Страшна птица има в нашата гора. Казва, че нощес ще дойде да ти вземе хралупата — рече кълвачът.

Златката скочи, облиза се, светна с очи и — хоп — смъкна се от своето дърво.

— Води ме по-скоро. Знамя е тая птица. Отдавна я търся, да ѝ видя работата.

— Как се казва, златке, тая птица? — попита кълвачът.

— Бухал. Не си ли чувал, като вика нощем: бух, бух!

— Не съм, златке. Нощем аз спя.

— Ти спиш, пък аз не спя — отвърна златката и се завтече към тъмната гора.

Покатерисе на дървото, надникна в хралупата. Вътре бухалът се наежи. Затрака склюна си, сякаш чули орехи, святка страшно с очи.

Гракнаха птиците отвед:

— Дръж го, златке! Прогони го от хралупата! Златката се вмъкна в хралупата и там настана грозен бой. Разхвърча се перушина от дървото. Бухалът фучи, кълве, удря златката с крила, но златката не се изплаши.

— Изкарай го навън — молеха се враните.

— Остави и ние да го клъвнем — крякаха сойките.

— Прогони го от горите! — чипкаха косовете.

Бухалът се измъкна разперушинен, размаха крила, хвъркна. Но нали не виждаше през деня, не знаеше къде да се скрие. Погнаха го птиците от дърво на дърво. Прогониха го от гората в полето. Там златката го стигна, хвана го за врата и го отнесе. Птиците се успокоиха и се разлетяха на разни страни. Вечерта трите коса се прибраха в своя храст и заспаха спокойно. Не се бояха вече, че някой ще отвлече единственото им косе — Жълто-Клюн.

Кои са кажуемите в авторовата реч?

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Тема 11: Думата като речникова единица

1. **Кои са сродните думи на дадените?**

дърво, вода, кораб, час, книга, време, мъж, уча, мия, вода, нося

2. **Разделете думите на морфеми.**

предвиждам, устройство, събираме, вглеждам се, обяснение, освободиш, предположение, вселена, нервнича, угарка, услуга, обувки, въпрос, навалица, навик, водоснабдяване, умотворение, предразсъдъци, счетоводител, ръководител

3. **Подчертайте думите, които се състоят само от корен.**

дим, бял, глад, лют, път, крив, двоен, пладне, вълна, стаж, пън, сън, спя, хубав, чета, мия, нося, оглед, молив, чаша, ден, месец

4. **В коя група не всички думи са с представки?**

- а) превеждам, преглед, прозорец;
- б) събирам, спирка, старост;
- в) отчет, опит, обяд;
- г) бездна, вход, досег;
- д) изток, израз, обичай.

5. **Образувайте думи с подходящи за целта наставки. Кои наставки използвахте?**

- а) за професия;
- б) за национален произход;
- в) за недостатък;
- г) за лични имена;
- д) за уреди и машини;
- е) за учреждения;
- ж) гальовни думи
- з) за качество; и) за животинска принадлежност;
- к) абстрактни.

6. **Определете лексикалното значение на думите:**
зеленчук, дъжд, учебник, готвя, пера, вълна, син.

7. Ако знаете, че:

а) синонимите са думи различни по звуков състав (форма), но близки или еднакви по значение;

б) антонимите са думи различни по форма, а противоположни по значение;

в) паронимите са думи близки по форма, но различни по значение;

г) омонимите са думи еднакви по форма, но различни по значение.

определете какви са думите в дадените по-долу групи:

**→бял - черен, болен - здрав, силен - слаб, висок - нисък,
голям - малък, весел - тъжен;**

→недоумение - недоразумение, карамфил - карфиол, впрочем
- прочие, привеждам - превеждам, предполагаю -
предразполагаю;

→ **син (дете) - син (цвят), блок (сграда) - блок (за рисуване),
вълна - вълна, китка (наръката) - китка (букет), лист (от
дърво) - лист (за рисуване)**

→ колебливость, несигурность, неустановленность, неопределенность, неизвестность.

Измислете още примери за такива групи:

[illegible]

8. **Заменете думите и изразите с преносно значение с подходящи думи и изрази с пряко значение.**

а) *Времето летеше, а той още не беше решил как да постъпи.*

б) *Горчива мъка го налегна, сълзи бликнаха от очите му, светът пред него се разми в сива, безнадеждна мъгла.*

в) *Житното море се разлюля от порива на вятъря, запяха класовете своята стародавна песен.*

г) *Юмруците му бяха железни, силата - великанска, а умът му сечеше като бръснач.*

д) *Песента летеше на крилата на радостта, лееше се като бистър поток, звънтеше със звъна на хиляди неземни камбанки.*

Тема 12: Речников състав

1. **В българския език, както и в останалите живи езици, често се използват заемки (чуждици). Такива са думите констатирам, просперитет, екшън, офис, шеф. Дайте още пример за заемки и посочете българската дума, отговоряща по смисъл на чуждицата.**

2. **Изчистете изказването от паразитни думи.**

- *Значи, ти си тръгваш утре, нали така?*
- *Ами тъй де, нямам какво повече да правя тука, тъй да се каже. Свърших си работата, значи. После, знаеш, се поразходих, разгледах ви забележителностите и фактически приключих с най-важното, да речем. Още какво? А, да, понапазарувах си туй-онуй, позяпах по къпарските витрини, пих едно кафе, обадох се на приятелчетата да им поразкажа как е тук, как я карате и тъй нататък.*
- *В смисъл, не съм го виждала скоро, така де.*

3. **Писателите, разкриващи бита и традициите на нашия народ, често използват в произведенията си народни думи. Открийте народните думи в текстовете.**

- а)** - *Нищо му нема на човеко, не берете гайле! Здрав си е бай Миле като юнец. Току вчера навърши години за пълна пенсия, та оттам му дойде куражо. Че послужим, кай, бай Йото, още един ден, данесъм сбъркал нещо у*

изчисленията, па че си направим байрамо, да ми олекне. И направи си го човеко, па това си е! След това бай Йото подигна панталона си, премести каша с една дупка по-навътре и продължи като на себе си:

- Море и менека ми остават още малко. Че накарам бай Миле да изчисли харно сметката, па и я, аллалем, че изокам, колко можем, некой ден, ама де да видим кога че е!

(Чудомир, И я че изокам некой ден)

б) Ако до днес живея там в тихий роден кът
другарин мой връстник, все негли някой път
ще си припомня той, подир игри, събрани
на Павлов лъг или край Юдини гирани,
тез чудни приказки и песни как съм аз
разправял... как се ний заканяхме тогаз,
че всички заедно, когато отрастеме,
за родния си край борба ще поведеме
и ще го отървем от робското тегло...
И няма на света да има вече зло,
тъй като ний — да, ний! — с оръжие в ръката,
ще го премахнем навеки от земята.

(Пенчо Славейков, Кървава песен, Пролог)

в)

„Пролетес отидоха в Добруджа пуста
вси братя на кяр цялолетен -
самси не можах да сколасам навреме,
от болест невярна сполетен.“

"А къщите как ги сколасахте?" Лазар
наведе посърнало чело:

"За къщите, сестро, не питай: ще видиш,
когато пристигнем в село!"

Вървят те през селото... И смаяни люде
изглеждат ги в страх мълчеливо -
и бягат... Настръхнали псета по двори
баучат и грозно, и диво.

Ей старата църква само посред село,
со бял зид висок обградена;
изтракаха порти - излезе стария
со черен чембер прибрадена.

Пристъпи през прага и очи подигна,
но смръзната тамо застана -
юздата изпусна неволно и в ужас
към брата възви се Петкана.

Но зърна пред нея как той се превърна
на чад - и невидим изчезна...
Кат гръмната мигом в почуди, Петкана
не сети от коня как слезна.

(Пенчо Славейков, Чума̀ви)

4. **С развитие на обществото, от разговорния български отпадат много думи, като царедворец, придворен, прислужница, боил, войвода, болярин. Дайте още примери за такива думи. Съставете с тях изречения, като се опитате да ги използвате в подходящия исторически, естетически и езиков контекст.**

5. За какво служат?

а) речникът за чуждите думи в българския език

б) енциклопедията

в) българският тълковен речник

г) българският синонимичен речник

6. Образувайте изречения с устойчивите словосъчетания:

а) кислородна вода, въглероден диоксид, управителен съвет, момина сълза, слънчево зайче, демонстративен урок;

б) ставам вир вода, с главата надолу, като из ведро, горя от нетърпение, потъвам в земята от срам, чупя рекорда, вдигам пара, развалям пари;

в) наливам масло в огъня, до гуша ми дойде, писвами, през куп за грош, от игла до конец, на крилете на радостта.

Дайте примери за други устойчиви словосъчетания:

[illegible]

7. В учебниците си често срещате термини от класическите езици (гръцки и латински).

Какво означават следните понятия и как с български думи бихте могли да ги обясните:

култура, философия, демокрация, граматика, литература,
 република, министър, популярен, автомобил, режисьор,
 асортимент, регистрирам, идентифицирам, релевантен,
 перманентен, инцидентен, фокусирам, транспарант, кредо, лого.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Тема 13: Думата като част на речта

1. Кои части на речта преобладават в групите от думи?

Извадете думите, които не подхождат на дадената група и ги определете морфологично (като части на речта).

а) дим, мисъл, личност, странност, мрачно, тих, лекота, синева, синее, синор, сивота;

б) мрежа, мрежи (се), свиря, играеше, пеех, ехтя, тъка, тъкмо, тъкмя, додея, дорде;

в) свитък, свита, спокоен, покой, дивен, дивак, дивя (се), фин, естество, трепет, трепка, морен, пищен, тъжно, местен, месен;

г) бе, че, ли, ще, но, не, де, ех, та, ни, ма;

д) ако, да, нито, абе, па, пък, зер, ту, или, за да.

2. Допълнете текста, като подберете по смисъл

липсващите части на речта. Думите за избор са дадени под текста. Какви части на речта са?

Полека се наляха _____ очи на стария владетел. Две големи сълзи _____ и потекоха по _____ му. Умираще господарят на Вавилония, отиваше си управителят на _____ град Вавилон и душата му се _____ от мъка. В най-последния _____ пред очите му трепна едно равно, тихо, зелено поле. _____ се звънци на бели стада. _____ започна да _____ бреговете си една _____ река, в чиито води _____ стари върби с _____ кора и _____ увиснали надолу клони. _____ малки рибки с червени опашки _____ като крилати пилета нагоре и _____ успокоената _____. _____, това тихо, зелено поле, над което с _____ шии летят _____ щъркели, е равна Тракия! Реката, която _____ бреговете, _____ със _____ върби, е Марица. А овчарите, които свирят тъй _____, че сякаш кавалите им _____, са родните _____ на вавилонския цар.

Думи: блеснаха, бѣхтеше, се оглеждаха, плакне, люшнаха се, вълнуваха, подхвъркваха, говорят, хубаво, братя, сребролисти, вода, наичени, проточени, приказния, час, стада, хлътналите, страните, трепна, широка, ах, бели, бреговете

(Ангел Каралийчев, Майчина клетва)

3. **Определете какви части на речта са думите, използвани в текста. Попълнете таблицата.**

Съществително име	
Прилагателно име	
Глагол	
Числително име	
Наречие	
Местоимение	
Съюз	
Частица	

а) Един ученик
се заплесна за миг
със своя съсед да бърбори
и, както отворил бе някаква скоба,
забрави да я затвори.

От станалото течение
едно изречение
с подлог, допълнение и сказуемо,
се разкиха неописуемо,
а след него и цялата тема
заподсмърча от хрема.

Затова, щом настинката мина,
тя накара да сложат табели,
на които писачи двамина
написаха с букви дебели:
„СКОБИТЕ ИМАТ ВАЖНА РОЛЯ.
ЗАТВАРЯЙТЕ СКОБИТЕ, МОЛЯ!“

(Джани Родари, Случай с една скоба)

б) Чуйте! Искам да оставя короната си на един от моите синове, ала не зная кому. И двамата ми са еднакво мили. И двамата тежат като старо злато. Токту е храбър като лъв, а Омуртаг е мъдър и очите му излъчват обич. Преди да отсъдя кой ще седне на моя трон, аз ще ги попитам нещо. Най-напред ще питам тебе, Токту. Чувай! Да речем, че ти донякога паднеш в плен. Нека речем, че те е заробил ханът на татарите и ти е извадил едното око. Да речем, че оня татарин, след като ти е извадил едното око, ти дава кон и те пуща да се върнеш в родината си. Ала подир две години колелото на историята се обръща и самият татарски хан пада в ръцете ти. Отговори, какво ще правиш с него?

Изправи се Токту и отсечено отвърна:

- Ще му извадя и двете очи, господарю!
- И аз цял живот туй правих, затуй народът ми тръгна с

просешка тояга. А ти, сине Омуртаже, отговори, какво би сторил? И ти ли ще извадиш и двете очи на татарина?

- Господарю - отвърна Омуртаг, - аз няма да му извадя и двете очи, аз ще го пусна свободен - да тръгне по света и да разказва, че царят на българите не вади очи...

Хан Крум дълго гледа сина си и очите му овлажняха. Със задавен глас той промълви:

- Сложете ханската корона на Омуртаговата глава! Той ще ви бъде новият хан...

(Ангел Каралийчев, Спасена душа)

в) По едно време му направи гъдулка. Мъничка една, черничева, колкото шепи. И почне ли баща му да свири, и той стърже ли, стърже след него. Като напълни години, старият се поизуми от пиене и почна да забравя песните. Почне, да речем, за Хайдут Сидер и Черен Арап, кара, кара, па като я смеси с Болен Дойчиновата. Като не може да докара и нея, обърне я на Карамфилчето. Кога пък се напие съвсем и забрави всичко, кара само: тантинини, тантуну-ну-тантинеее... и сам-там допира лък до струните. И както тананика, и заспива.

(Чудомир, Цанко)

4. За кои части на речта се отнасят определенията?

а) думи, които означават признаци на предмети - _____;

б) думи, които се употребяват вместо съществителни, прилагателни и числителни имена - _____;

в) думи, които назовават обстоятелствата, при които протича действието - _____;

г) думи, които означават действие или състояние, свързано с лице или предмет - _____;

д) думи, които назовават число, брой или поредност - _____.

5. **Направете синтактичен и морфологичен разбор на текстовете. Коя част на речта каква служба изпълнява в изречението?**

а)

*Дъгата прилича на мост над земята,
окичен с байрачета от седем цвята.*

*Слънцето, златното, по нея минава,
всичко от нея по-весело става.*

*Синьо и жълто, червено, зелено...
Само едно ѝ е зле наредено.*

*И то е това, че тя иде след буря,
която огради и къщи разтуря.*

*А мисля: нима ще е грешка голяма,
бурята, просто така, да я няма?*

*Дъга, без да има гърмене зловещо,
това би било най-чудесното нещо!*

*Най-чудесното нещо би било на земята,
мирът да се сключва преди войната!*

(Джани Родари, Дъгата)

б)

*Учат се малките, за да сполучат,
но и големите също се учат.*

*В тяхната класна стая голяма
чинове няма, престилчици няма,*

*ала и те разрешават задачи,
без да разчитат на подсказвачи.*

Всекиго питат да отговаря
„Колко е сметката на общаря?“,

всеки е длъжен да помни урока
„Близък е срока да плащаме тока!“,

и се изплашват всички ужасно,
щом им дадат да решават на класно:

„Как да получим от своята заплата
дрехи, храна и море за децата?“

(Джани Родари, Училището на големите)

в)

Вярно, пощенските марки

имат шарки

много ярки,

но лепилото по тях

и до днеска не разбрах,

как го правят и защо

винаги да има то

вкус на тапа,

вкус на ряпа!

Няма ли един химик,

със чувствителен език

да направи лепилата

по-приятни за децата!

И да имаме тогава

една серия такава:

хем със весели картинки,

хем със вкус на боровинки!

Или пък на мандарини!

На кайсии, на малини!

Ех, да пуснеха за нас

марки с вкус на ананас!

(Джани Родари, Предложение)

Корени: дим, плам, уч, вод, пис, път, ум, дар, лив, кон, ход, паз

[illegible]

г) наречия: *свежо, искрящо, красиво, бодро, прозрачно, ведро.*

а) _____ (попълнете думата)

143

земята. В полето нейде, _____ и _____, се вдигна до възбог последният ек на жална жетварска песен и замря. Вечерният здрач _____ и _____ потъмня. В небесата една след друга затрепкаха светли звездици. В близкия вир закряха жаби и в чудната вечерна тишина някак _____ и _____ трепна челиченият ек на дружната им песен. По пътя над воденицата за към село заглъхна шумен смях и говор на жътвари. По кривата пътечка въз реката _____ задрънка клопатарче.

(неусетно, отдалечено, бавно, тъжно, мерно, успокоително)

(Елин Пелин, Край воденицата)

б) _____
— _____ туй нещо не _____ знаех — замислено рече Никола.
— Сега нали _____ научи.
— Научих _____ — наведе глава малкият брат и тръгна към къщи. Повървя малко и се обърна.
— Бате, _____ година поне ще _____ оставиш да жъна на нивата. Половината жито е _____. Нали тати _____ е сял. От _____ хамбар е гребал семето. И _____ съм като тебе _____ син.
— Няма да _____ бъде.
— Как тъй? Ще видиме лятос. _____ заминавам да троша камъни. Когато узреят храните — ще се върна да _____ прибера житото. Опитай се да _____ спреш!
— А бе _____ кому се заканваш? — дигна вилата Гурко и тръгна към Никола.

(аз, тебе, го, тази, ти, своя, негов, мое, си, ме)

(Елин Пелин, Двама братя от Сърпица)

9. Кои думи в текста са прилагателни имена и кои са наречия? Попълнете таблицата.

По небето тежко и бавно лазеха и се разпокъсваха дебели, дрипави, влажни и мрачни зимни облаци, над които прозираха късове от също тъй замислено и студено синьо небе. Земята тънеше в кал и влага. Мъртви и покрусени се тъмнееха пръснатите пейзажи на села, речища, далечни гори и планини.

По полето лъщяха големи локви, мътни, студени и оцъклени като мъртвешки очи. Малката каруца бавно се клатушкаше из дълбоката и рядкакал, затъваше, излизаше, криволичеше. Една отпрана дъска от страни постоянно, еднообразно, глухо и безразсъдно клепеше и като удряше настоятелно нервите на дебелия господин във вълчия кожух, изкара го из търпение.

(Елин Пелин, Андрешко)

[illegible]

Тема 14: Съществително и прилагателно име. Глагол

1. Извадете съществителните и прилагателните имена от текста. Какви части на изречението са те?

Аз и сега виждам нашия дом от времето на моето детство. Забравя ли се такава прекрасна картина! Великолепна бяла къща със зелени капаци на прозорците. Просторна веранда заобикаля къщата от всички страни. Дървени колони, украсени с резба,

подпират покрива на верандата. Ниски изящни перила я отделят

от лехите с цветя, които са пред къщата, от портокаловата горичка на дясната ѝ страна и от просторната градина вляво. Зад цветните лехи една равна поляна леко се спуска към брега на реката. На това място реката се разширява и прилича на великолепно езеро с далечни брегове, покрити с гори. Из реката са пръснати островчета, които сякаш са увиснали във въздуха. Диви патици летят над нея или плуват по водата.

На поляната растат високи палми от вида „ореодоксия“, чиито листа са дълги и заострени, и малки южни „палмето“ с широки ветрилообразни листа. Тук има магнолии, групички от уханното дърво илисиум, виждат се и блестящите корони на юката – те всички са местни растения. На поляната се издига и едно друго местно дърво – огромен дъб простира дългите си хоризонтални клони, гъсто покрити с вечнозелени твърди листа, които хвърлят дебела сянка върху тревата. Под сянката на дъба стои едно красиво момиче в лека лятна рокля. Изпод бялата кърпа, с която е прибрана косата му, се изплъзват дълги плитки, блестящи като злато. Това е Вирджиния – моята единствена сестра. Тя е по-млада от мене. Златистите ѝ коси не издават индианския ѝ произход, но тях тя е наследила от майка ни. Тя играе с любимците си – една сърна и нейното красиво петнисто сърне. Вирджиния ги храни с обелени сладки портокали, които те много обичат. Край нея стои, завързан на тънка верижка, друга нейна любимка – черна катеричка с лъскава козина и подвижна опашка. Веселите подскачания плашат боязливото сърне, карат го да побягва и да се притиска до майка си или да търси закрила от сестрами. (Майн Рид, Оцеола)

2. Редактирайте съчинението на Ани, като го освободите от ненужни думи. Какви части на речта са те? Обосновете се (обяснете причината за премахването на тези думи от текста).

Времето и атмосферата бяха душни, напрегнати, горещи, задушни. Птичките, насекомите и всички хвъркати твари прелитаха тревожно и напрегнато. Светкавица проряза небето и висините, отекна гръм и тътен. Ледени парчета и късове с големината на бобени зърна заплюяха по притихналите керемидени покриви на къщите. Всичко живо наоколо и всички хора се спотаиха и се скриха. Металносива водна стена се издигна пред зора и погледа. Не мина и час време, всичко се проясни и изчисти като с магическа възшебна пръчица. Сияйното и ярко пролетно слънце отново се усмихна и огря отрупаната с кристалчета земя.

3. Свържете всяко прилагателно име от първата колона с подходящо съществително име от втората колона.

Къдесте срещали словосъчетанията, които получихте от таблицата?

Съставете с тях свои изречения.

Прилагателни имена	Съществителни имена
кристалночист	висини
ослепителен	поля
хлебородни	шир
величествен	песни
пенливи	блясък
мраморни	езера
необятна	пейзаж
безбрежни	реки
просторни	въздух
сладкогласни	долини

Пр. бял - белота

ДИВ -

прост-

дебел -

стар -

красив -

СВЕЖ -

Млад -

лек -

МИЛ -

СКЪП -

ЧИСТ -

5. **Образувайте от съществителните имена прилагателни.**

Пр. кал - кален

зъб -

дар -

гора -

игра -

ум -

човек -

дете -

въздух -

поет -

тел -

небе -

пяна -

сън -

мечта -

6. **Образувайте съществителни имена от глаголите.**

Пр. уча - учен

чета -

пея -

летя -

копая -

мисля -

пиша -

нося -

готвя -

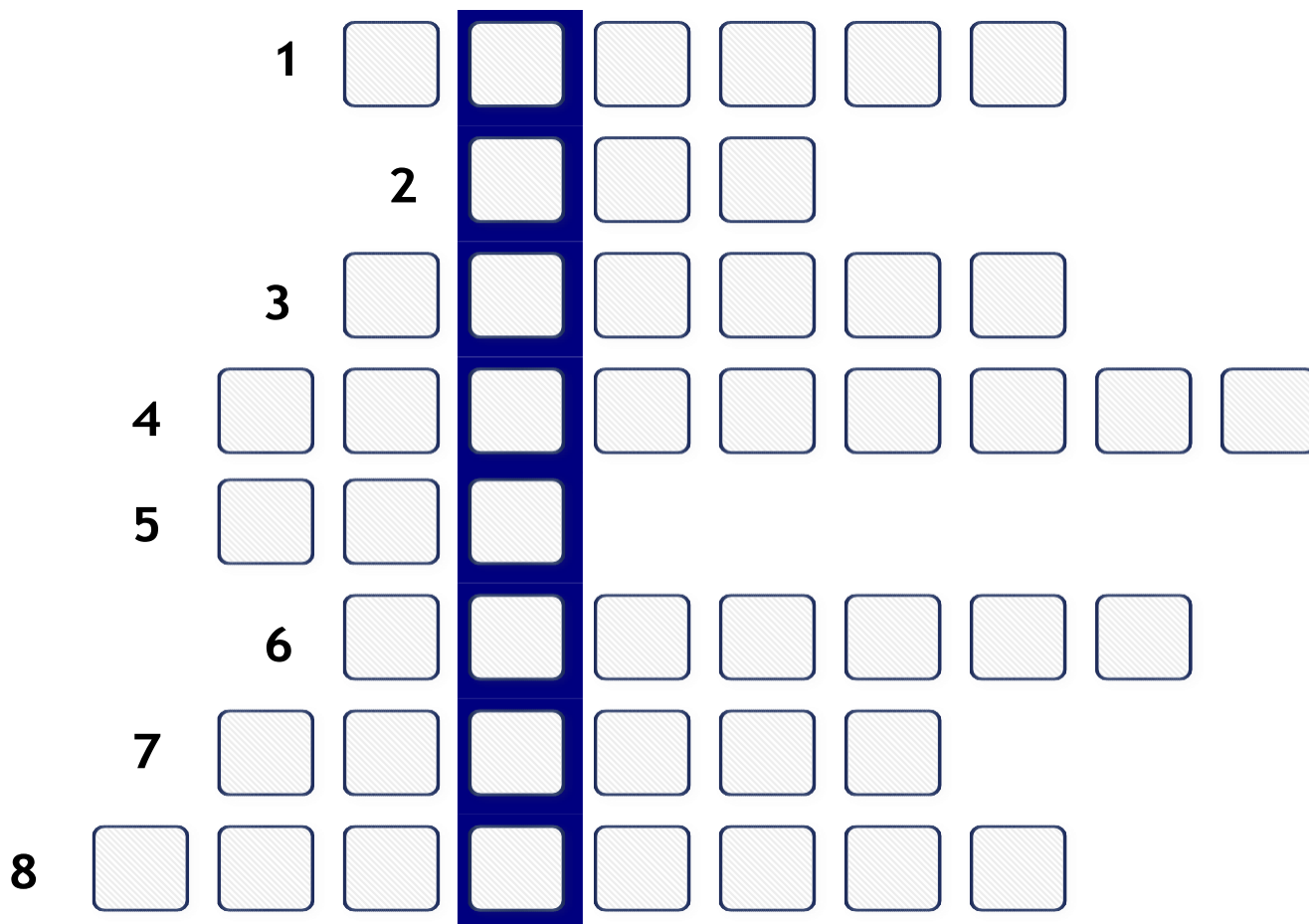
плета -

ора -

служи -

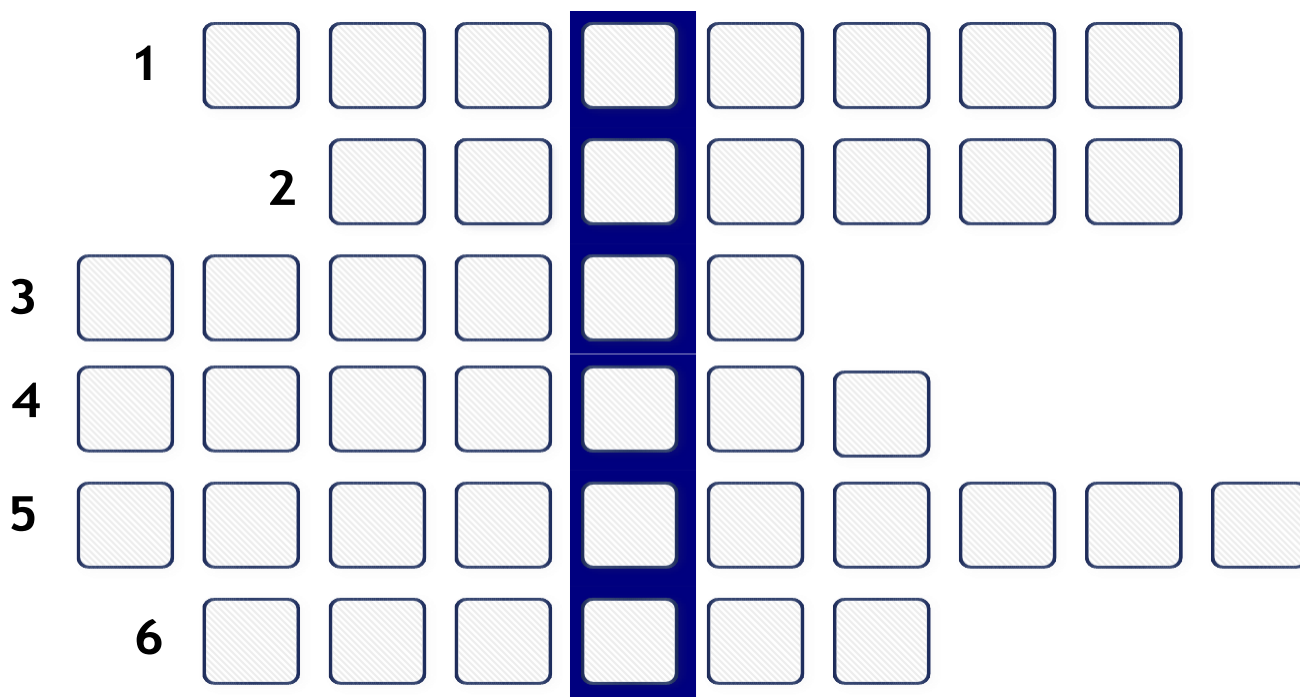
бера -

7. Попълнете кръстословицата, като поставите подходящите думи в изреченията. Какви части на речта са те? Съставете изречение с получената дума.

1. Външният министър заяви, че оценява хората в МВНР изключително и само въз_____на техните професионални качества.
2. Сдружение SOS Детски селища България осигурява семеен _____грижа за деца от 0-18 години, отглеждани извън родното семейство.
3. За да създадете_____, можете да започнете с документ, който вече сте създали, такъв, който сте изтеглили, или съвсем нов.
4. Научете кои са основните признаци за_____на триъгълници и как се определят.
5. Глаголите от свършен_____не могат да се свързват с думи, които означават начало, продължение или край.
6. На кое _____на организация на живата материя се извършва кръговрат на веществата?

7. _____ за истината е красотата.
8. "Свобода, равенство, _____" е държавният девиз на Френската република, който за първи път се използва по време на Великата френска революция.

1. Скоро те стигнали до един _____ палат и царската дъщеря познала бащиния си дворец.
2. Може би именно усмивката го прави толкова по детски _____ и естествен.
3. Обичам те, роден език,
ту _____, ту твърд, като камен
елмазен, жив израз и клик
на мисъл, на блян, на дух пламен;
(Иван Вазов, Родната реч)
4. Една _____ песничка
щурче ми подари.
Хем хубава, хем лесничка,
хем става за игри.
(песен по текст на Д. Точев и музика на Й. Колев)

5. Тя е _____ събеседник и фина дама с обаятелна усмивка и внимателно съсредоточен поглед.

6. _____ Гърция се разглежда от мнозинството историци като основополагаща култура на западната цивилизация, родина на демокрацията, западната философия, основните принципи на архитектурата, скулптурата, математиката, поезията, Олимпийските игри.

8. Извадете глаголите от текста и определете тяхното спрежение.

Взех си белята с един врабец и сега не мога да се отърва от врабци. Една зимна вечер, когато четях в кабинета, нещо удари в прозореца. Отворих едното крило, гледам, на заснежения корниз лежи полумъртъв врабец. Внесох го вътре. Врабецът се свести, погледна ме с черното си око и кацна на полилея. Рекох си: „Нека пренощува там. Утре ще го пусна“ — и отидох да спя. На другия ден си спомних, че имам хубав кафез. Реших да задържа моя гостенин до пролетта. Защо да мръзне през зимата? И тъй направих.

Отначало врабецът се блъскаше в кафеза — искаше да излети на свобода. После свикна. При мен е топло, храна има в изобилие. Започнах да го уверявам, че и аз съм врабец. Провирах си пръста в кафеза, той го кълве. Отварям вратичката,хващам моя пленник, говоря му, дразня го, пущам го да лети из кабинета. Щом разбра, че в тая игра за него няма нищо опасно, врабецът взе да се бие с мен здравата. След месец се убеди, че и аз съм врабец, само че по-голям. Затракам ли с пишещата машина, той кацне върху буквите и ми пречи да пиша. Прогоня го, кацва на главата ми. Легна ли да почивам, той е на рамото ми. Кълве ми ухото или ми пощи брадата. Много му харесва една стъклена кутийка със златни ръбчета. Щом я видеше, настаняваше се отгоре ѝ, сърдеше се, цвърчеше.

(Емилиян Станев, Няма що)

[illegible]

9. **От какъв вид са изброените глаголи? Съставете стях изречения.**

подпиша, сготвя, крия, прочетох, свети, почука, мъкне, заглъхна,
взема, намира, уловя, плащам, ще тръгваме, запея, разрешавам,
премълча, помогнах, слагам си, съзираме, ще спре, да видя,
сметна, мятан, посегна, стягам

This image shows a full page of white paper with horizontal black lines, resembling notebook paper. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

10. **Извадете глаголите от текстовете и определете глаголното време. Опитайте се да преразкажете текста със свои думи.**

Тогава от плаха тръпка движението на зеленината се е превърнало в гигантски порив. Триви и листа покриват цялата земя, във въздуха се носи тръпчива миризма на злак и цвят, а вятърът разлюлява на талази избуялите жита. Живота е възтържествувал над мъртвилото. Огромното освободено сърце на природата бие във всяко листо, във всеки корен, долавя се във всеки цвят.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

б) Вълшебни свойства има на Гергьовден не само росата. И цветята, които се събираха в китки, се изсушаваха на таванските греди, та когато прилошее някому, варяха ги за лек. Чудотворна е дъбовата шума. До параклиса на свети Георги, край ливадите, растеше един гигантски едър дъб. От него се береше шума, свиваше се на венци, на китки и с нея се кичеха бакърчетата, плодните дървета, гредите на тавана – с вярата, че дъбовите шумки носят плодородие и здраве – здравето на мощния дъб. Особена, езическа романтика имаше в гергьовския обичай да се увенчават овцете с венци.

(пак там)

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

В) Те знаят за тебе от писмата ми и аз съм уверен, че ще те приемат в семейството си като свой човек... — Салватор се поспря малко. — Разбира се, че ти сега ще трябва да прекарваш повечето от времето си във водата. Но за приятелски срещи и разговори ще можеш да излизаш за по няколко часа дневно на брега. Възможно е здравето ти да се поправи и тогава ще останеш на въздух пак толкова продължително, колкото и във водата. В лицето на Армаи Вилбуа ще намериш втори баща. А ти ще бъдеш негов незаменим помощник в научните му работи по океанография. Ти знаеш за океана и неговите обитатели толкова, колкото десетина професори — усмихна се Салватор. — Тези чудаци експертите те разпитваха по време на следствието по шаблон — кой ден сме днес, кой месец, кое число и ти не можеш да им отговориш само за това, защото тези неща не представляват никакъв интерес за тебе. Ако бяха те попитали например за подводните течения, за температурите на водата, за солеността на морската вода в залива Ла Плата и неговите околности, от твоите отговори можеше да се състави цял научен том. А колко повече ще можеш да научиш — и после да съобщиш знанията си на хората, — ако твоите подводни екскурзии бъдат ръководени от такъв опитен и голям учен като Арман Вилбуа. Уверен съм, че вие двамата ще създадете такъв труд по океанография, който ще открие нова епоха в развитието на тази наука, ще прогърми по света.

(Ал. Беляев, Човекът амфибия)

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

11. Поставете глаголите в останалите три времена.

сегашно време	минало несвършено време	минало свършено време	бъдеще време
		сгънах	
	работеха		
			ще направя
лудувам			
		избрули	
	дивееше		
		провикна (се)	
			ще заведем
превеждам			
	крещеше		
		изтрополи	
			ще завърши

12. Извадете от текста използваните форми на глагола **СЪМ** и ги определете.

— *Защо не си намери едно кротко момиче да бъде сянка на твоята сянка?*

— *Ти си единствената за мене. Създаваш ми напрежение. В мига, в който престанеш да ми се опъваш, ще убиеш трепета.*

— *Аз съм много слаба. Опърничавостта ми е броня, за да скрия слабостта си. В мига, в който сложа глава на рамото ти, ще се разтопя като снежинка.*

— *Може би тъкмо това ме е спирало. Винаги по-силният подчинява по-слабия, обезличава го и го превръща в свое повторение. А човек не може да бъде влюбен в собственото си отражение. И отново започва да търси силния партньор. И цикълът се повтаря до безкрайност.*

(БлагаДимитрова, Любов - борба)

13. Поставете глаголите в подходящото време.

(Минавам) две седмици. (Съм) топъл есенен ден. През отворените прозорци на учебната стая (влизам) тропот на коли, натоварени с царевича и тикви. (Надничам) узрели жълти слънчогледи. Влезе учителят. (Поздравявам) децата. Те (скачам) на крака и му (отвърщам). Вратата (скърцам). (Показвам) се училищният слуга дядо Продан. Той (вносям) цял куп нови учебници. Учениците (почвам) да викат от радост. Учителят (раздавам) на всички, които (внесъл съм) пари, по една хубава читанка, изпъстрена с чудесни картинки. Само Матейчо не (получавам) нищо. Той (нямат) пари за учебници.

— (Давам) и аз да разгърна твоята читанка — рече той на Димча и като (навеждам се), ръцете му (разтрепервам се) и очите му (наливам се) със сълзи.

— Защо (плача)? — попита го Димчо.

— Мъчно ми е — (отвърщам) Матейчо.

— Кажу, нали (съм) ми приятел!

— Нищо — отвърна Матейчо, (избърсвам) си очите и (тръгвам) с наведена глава.

На пладне децата (пръсвам се) като орляк врабчета из селото. Димчо (прибирам се) в къщи, (сядам) да обядва, ала не (мога) да преглътне първия къшей хляб. Тежко му (съм) за Матейчо. Дълго (мисля) как да му помогне. Най-сетне (удрям се) по челото и (скачам) пъргаво. То (съм) много лесно! Същата вечер той (отивам) в къщата на своя учител. (Заварвам)

го в пчелника, (ходя) между кошерите. Димчо (казвам): „Добър вечер, учителю!“ — и (изкарвам) от пазвата си един вързоп левове, всичките, които (съм) събрал през лятото.

— Учителю — (река) той. — тези пари (съм) мои.

— Откъде ги (имам)? — (попитам) учителят.

— Аз през лятото (нося) на гарата узрели круши и ги (продавам) на пътниците. Парите (скътам). (Смятам) да си купя с тях една орехова гъдулка с четири жички и лък от конска опашка. Много искам да стана цигулар...Но сега, като (виждам), че Матейчо (нямам си) учебници, (решавам) да дам моите пари. Аз догодина пак ще си спечеля пари, тогава (купувам си) гъдулка. (Взимам) ги, учителю!

Но учителят не взе парите. Той (развълнувам се), (помилвам) Димча по главата и рече:

— (Прибирам си) парите. Аз вече съм поръчал на Матейча учебници по бедност. Но ти (имам) добро сърце и (ставам) достоен гражданин. (Идвам) сега да ти сипя малко мед в една паничка. Не (срамувам се). През лятото ти (трудил съм се) като малка работна пчела!

(Ангел Каралийчев, Другари)

Тема 15: Редактиране

1. Редактирайте текстовете. От кое литературно произведение са? Кой е неговият автор?

а) *Моля не меслете че ваште детса съ умрели ели исчезнали, заштото това не е така. Те съ саму малку корабокруширали. Но ште се фърнат скору ф къщи за куето се заклевъм.*

Посдрави од Пипи

Тми и Аника да дойдът у Пипи на роштен ден удре слет опет. Оплекло: квото искъти.

б)

МоЛиМДЖВъНеТе

АкоиС катеДа От

ворим

мОлиМ, чУКайТе

АкОНИ кой несе

о БАди

2. Какво може и какво не трябва да поправяте, когато редактирате текстове? Изберете верния отговор.

а) думи и изрази, използвани от автора, които стилово не ви допадат;

б) правописни и фактологически грешки;

в) думи и изрази, които не се използват в ежедневноата реч.

3. Иван е преписал в читателския си дневник няколко откъса от книги, които са му направили силно впечатление. Проверете вярно ли е преписвал. Редактирайте.

а) *Обичамте, мое мило Отечество! Убичам твоите балкани гори сипеи скали, и техните бистри и студени извори! Обичам те мои мили краю! Обичамте отвсичката си душа и сърце, ако ти и даси обреченна тежкострадания и неволи! Всичко, штото е останало досега в моята осиротяла душа, доброй свято-всичкое твое! Тиси оная благословена земя която цъвти, която е пълна снежности,*

с сияния и величие, следователно ти симе на учило да обичам и да плача нат всяко едно човешко нещастие - а това е вече много за един човек. (Л. Каравелов, Бългъри од старо време)

б) Единден слънцето пече толкова силно че сичко живо вгората се изпокри и замлъкна. Листата се отпуснаха от страшната жега тревите клюмнаха като покусени. Залеза беше тъмен мрачен, согнонокързави отблясъци. Йоше щом се смрачи, глух тътен растърси цялата гора. Вековните буки, строините брези, широко клонестите дъбове си зашукаха оплашено. Сфеткавици разрязваха небето като голями запалени къмшици. Тешки облаци полазиха нагоре, едри капки зачадкаха някъде от полетата и пътищата се дигнаха стълбове прах. Налетя страшна буря. Заскимтяха вархове и клисури, запищя старата гора, заугъваха се клони и листа потстрашния напор на бурята. Всичко като чели побесня всичко като чели се згромоляса някъде вдълбокия дол. Нотака само изглеждаше. Яки бяха стъблата на дърветата, притискаха се едно одруго, потпираха се, помагаха си. Така устояваха на най страшните напъни на бурята. Отчупваше се по някога някое малко клонче, откъсваше се някой лист но, дърветата си бяха цели и гората сиоставаше гора. (**Г. Караславов, Горделиво то борче**)

в) Отдвете страни на портала била поставена по една статуя на нимфа изваяна от алабастрър. главите им били извърнати, а погледите сочели към едно и също място в подземието.

Омагйосаната принцеса сеспряла и казала на детето да се приближи.

— Тук има една голяма таина която изкам да ти разкрия като благодарност за вярата и смелостта ти. Тези загадъчни статуи гледат право към огромното сакровище, зазидано тук встари времена от един мавърски крал. Кажи на бащаси да раскопае мястото където са вперени погледите им и ще открие нещо, което ще го направи по богат и от най богатия човек в гранада. Само твоите невини ръце обаче спомоща на талисманът който притежаваш, могат да преместят съкровището. Помоли бащати да го използва предпазливо и да одели част от него за от служване

на всекидневни литургии, с чиято помощ да се освобода от нечистата магия.

След тези думи принцесата повела детето към градинката Линдаракса която се намира съвсем близодо подземиято с статуите. Луната потрепвала върхо водата на самотен фонтан в средата на градинката и опсипвала снежна светлина цедратовите и портокалови дръвчета. Красивата принцеса откъснала едно миртово клонче и го обвила като венец около главата на детето. Нека това ти напомня за таината която ти раскрих и бъде дуказателство, чевсичко което съм ти казала е истина.

(У Ървинг, Легенда за двете загадачни статуи)

г) Замъка нее вече замак а дом за игра. Задеца разбирасе: има зала за пинк понк, зала за рисуване зала за куклен театър, за кино и така нанататък. Разбирасе, има и най хубавата игра, тоес училището. Лукчо и Черешко седат един ду друг на един чин и учат смятане, езици, история и сички други предмети, които човек трябва да знае, зада си предпазва от негодниците и да ги държи далеч от себеси. — Защото — казва често Лукан на сина си — негодниците на света са много и тези, които изгонихме, могат да се върнат.

Но аз съм сигурен че няма да се върнат. Няма да се върне дори гусподин Грах, който избяга, без да се по-каже, защото имаше твърде много грехове на съвеста си. Казват че бил адвокат в една чужда страна, но мен това неме интересува. Доволен съм че излезе от нашта приказка преди приказката да е свършила.

(Джани Рудари, Приключенията на лукчо)